

วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2561)

ร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคม
ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 17^{*}
(The Traces of Social Contract Concepts
Before 17th Century)

ศุภชัย ศุภผล^{**}
Suphachai Suphaphol

*บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องพัฒนาการของทฤษฎีสัญญาประชาคม: จาก โซเครตีส - เดวิด โกธิเยร์ (The Development of Social Contract Concepts : From Socrates to David Gauthier) โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ระยะเวลาในการทำวิจัยตั้งแต่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2559-1 มิถุนายน พ.ศ. 2560.

**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Suphaphol, S. (2018). 14 (1): 3-36

DOI:

Copyright © 2018 by Journal of Social Sciences, Naresuan University: JSSNU
All rights reserved

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมในโลกตะวันตกตั้งแต่อดีตจนถึงก่อนศตวรรษที่ 17 สำหรับวิธีการศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารโดยผู้วิจัยได้พิจารณาจากเอกสารชั้นต้นอันได้แก่ งานของนักคิดคนต่างๆที่มีร่องรอยหรือมีการกล่าวถึงแนวคิดสัญญาประชาคมรวมทั้งเอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้อง ผลจากการศึกษาพบว่า ตั้งแต่อดีตจนถึงก่อนถึงศตวรรษที่ 17 แนวคิดสัญญาประชาคมได้ปรากฏร่องรอยมาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณโดยบางส่วนปรากฏอยู่ในแนวคิดของพวกโซฟิสต์บางคนและบางส่วนในงานของเพลโต อริสโตเติล ยิ่งไปกว่านั้น ในยุคโรมันก็ยังปรากฏร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมในลักษณะที่นักคิดในยุคโรมันได้อธิบายว่า ผู้ปกครองมาจากการที่ประชาชนหรือพลเมืองยินยอมยกอำนาจให้ อย่างไรก็ตามแนวคิดสัญญาประชาคมได้ปรากฏร่องรอยพัฒนาอย่างเป็นระบบมากขึ้นในสมัยยุคกลางของยุโรปจนถึงช่วงศตวรรษที่ 16 โดยแนวคิดสัญญาประชาคมในช่วงเวลาดังกล่าวถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาของแนวคิดสัญญาประชาคมในยุคสมัยใหม่ที่จะกลายมาเป็นทฤษฎีที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายในช่วงศตวรรษที่ 17 และ 18

คำสำคัญ: ทฤษฎีสัญญาประชาคม, สัญญาในการก่อตั้งสังคม, สัญญาในการก่อตั้งการปกครอง, ร่องรอยทางความคิด

Abstract

The aim of this article is to study the traces of the ideas of Social Contract in the western world before the 17th century. This study employs documentary research method, in which the author examines texts that deal with some traces of Social Contract as primary sources. At the same time, some secondary documents are also included in the study. Overall, the results from this study show that there are many traces of social contract which can be traced back to the Ancient Greek era. It could be seen in the works of some Sophist thinkers as well as in some works of Plato, Aristotle. The traces of Social Contract also appears in the Roman era in which thinkers described it as a Contract of Government where the people are willing to bestow their consent to the government. However, the Social Contract as a concept had structurally developed in the Medieval Europe until the 16th century. This concept becomes an important foundation that develop into what we know as modern Social Contract theory that became popular and widespread in the 17th and the 18th century.

Keywords: Social Contract theory, Contract of Society, Contract of Government, Traces.

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงแนวคิดสัญญาประชาคม (Social Contract) ตามความเข้าใจโดยทั่วไปแล้วมักจะเข้าใจว่าแนวคิดดังกล่าวเริ่มต้นมาจากนักคิดชาวอังกฤษผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ที่ชื่อ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) และ จอห์น ล็อก (John Locke) มากไปกว่านั้น บางคนอาจจะเข้าใจว่าแนวคิดดังกล่าว เป็นแนวคิดที่มาจากนักคิดชาวเจนีวาในศตวรรษที่ 18 ที่ชื่อว่าฌองฌัก รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) เหตุที่เข้าใจเช่นนั้นก็เนื่องมาจาก รูสโซได้เขียนงานชิ้นสำคัญของเขาขึ้นมาเล่มหนึ่งชื่อว่า “สัญญาประชาคม” (The Social Contract) ตีพิมพ์ ค.ศ. 1762 ด้วยเหตุนี้แล้วคนจำนวนหนึ่งจึงเข้าใจว่า แนวคิดสัญญาประชาคม เป็นแนวคิดที่รูสโซได้คิดค้นขึ้นมา นอกจากนี้ ความเข้าใจดังกล่าวส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการเรียนการสอนในเมืองไทย และรวมถึงตำราต่างประเทศจำนวนหนึ่งที่กล่าวถึงแนวคิดสัญญาประชาคม ก็มักจะเริ่มต้นจาก โทมัส ฮอบส์, จอห์น ล็อก และ รูสโซ ซึ่งผู้เขียนเข้าใจเองว่า การเริ่มต้นที่นักคิดทั้งสามคนนี้ก็เนื่องจากในด้านหนึ่งในช่วงดังกล่าวเป็นยุคที่แนวคิดสัญญาประชาคมเฟื่องฟูที่สุด และมีลักษณะเป็นระบบที่ปรากฏอยู่ในงานของสามคนนี้ มากไปกว่านั้น งานของนักคิดทั้งสามคนนี้ก็มียุทธพลต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองจริงๆ ยกตัวอย่างเช่น แนวคิดสัญญาประชาคมของล็อกก็ได้มียุทธพลต่อการปฏิวัติอเมริกัน ค.ศ. 1776 หรือ แนวคิดสัญญาประชาคมของรูสโซก็ได้มียุทธพลทางความคิดต่อการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 เป็นต้น (Hullung, 2007: 11,25; Grayling, 2008: 182; ศุภชัย ศุภผล, 2552: 159 – 188) แต่สำหรับในบทความชิ้นนี้จะนำเสนอให้เห็นว่า แนวคิดสัญญาประชาคมนั้นเป็นแนวคิดทางการเมืองที่ได้ปรากฏร่องรอยมาตั้งแต่ยุคโบราณจนกระทั่งถึงก่อนศตวรรษที่ 17 แล้ว อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการปรากฏตัวขึ้นมาของแนวคิดสัญญาประชาคมในยุคก่อนสมัยใหม่ อาจจะไม่เป็นระบบระเบียบหรือมีลักษณะที่ไม่ต่อเนื่องมากนักเมื่อเทียบแนวคิดสัญญาประชาคมในยุคสมัยใหม่ (Lessnoff, 1986; Riley, 2008: 347 – 373, Gough, 1978) แต่กระนั้นการเข้าใจถึงร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมในยุคก่อนสมัยใหม่ก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจภาพรวมของแนวคิดสัญญาประชาคมได้เป็นอย่างดี

อนึ่ง ก่อนที่จะไปพิจารณาในส่วนเนื้อหาหลักของบทความ ผู้เขียนขออธิบายเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของ “แนวคิดสัญญาประชาคม” เสียก่อน กล่าวคือ แนวคิดสัญญาประชาคมนั้นเป็นมโนทัศน์สำคัญที่สุดมโนทัศน์หนึ่งในทางการเมือง (Political Concept) ที่มุ่งอธิบายเกี่ยวกับที่มาของรัฐหรือสังคมมนุษย์ว่าเกิดขึ้นมาจากการตกลงกันของมนุษย์ (Agreement) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สังคมการเมือง กฎหมาย ตลอดจนรัฐบาล ผู้ปกครอง เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ (Artificial) (Riley, 2008: 347) โดยรูปแบบของคำอธิบายในลักษณะนี้จะประกอบขึ้นมาจากมโนทัศน์พื้นฐานย่อยๆ อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งปกติแล้วจะเริ่มต้นอธิบายจากสภาวะของมนุษย์ก่อนที่จะเข้ามาอยู่รวมกันเป็นสังคม หรือ ที่เรียกว่าสภาวะธรรมชาติ (State of Nature) (Wolff, 2006: 7)

ซึ่งมโนทัศน์นี้จะ เป็นมโนทัศน์เงื่อนไขในการอธิบายว่าเพราะเหตุใดมนุษย์จึงมาตกลงทำสัญญากัน ซึ่งจะสามารถถูกแบ่งออกเป็นสามประเภทกว้างๆ กล่าวคือ ประเภทแรก ในสภาวะธรรมชาติมนุษย์นั้นเป็นสภาวะที่วุ่นวาย มีปัญหา และไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงต้องมาอยู่รวมกันเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งประเภทแรกนี้ใกล้เคียงกับแนวคิดสัญญาประชาคมของโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) (Hobbes, 1985: 186, 223 - 228) ส่วนประเภทที่สองก็คือสภาวะธรรมชาตินั้นเป็นสภาวะที่มนุษย์มีความสุขสมบูรณ์พอสมควร แต่มนุษย์ก็ต้องการที่จะได้รับสิ่งที่ดีบางอย่างมากขึ้น ดังนั้นมนุษย์จึงร่วมกันก่อตั้งสังคมขึ้นมาซึ่งประเภทที่สองนี้ใกล้เคียงกับแนวคิดสัญญาประชาคมของจอห์น ล็อก (John Locke) (Locke, 2000: 191 - 197, 270, 295 - 296) แต่กระนั้นก็มีอีกประเภทหนึ่งคือของรูสโซ (Rousseau) ที่มีลักษณะเฉพาะตัวคือ สภาวะธรรมชาตินั้นดี แต่ด้วยเหตุผลหรือด้วยความบังเอิญบางอย่างทำให้มนุษย์เข้าสู่สภาวะสังคมที่เลวร้ายขึ้น และการที่จะแก้ไขความเลวร้ายนั้นได้ก็ด้วยการตกลงทำสัญญาก่อตั้งสังคมกันใหม่ (Rousseau, 1993)

อนึ่ง นอกจากมโนทัศน์เรื่องสภาวะธรรมชาตินี้แล้ว แนวคิดสัญญาประชาคมก็มักจะอธิบายถึงสภาวะที่เป็นสังคมเมื่อมนุษย์มาตกลงอยู่รวมกันเป็นสังคมว่ามีลักษณะเช่นไร สามารถแก้ไขปัญหามีมาตามสภาวะธรรมชาติดังกล่าวได้อย่างไร ในบางครั้งแนวคิดดังกล่าวนี้ยังได้อธิบายไปถึงที่มาของอำนาจรัฐบาลหรือผู้ปกครองที่เกิดจากการยอมรับหรือยินยอมของคนที่เกี่ยวข้องให้ดำรงตำแหน่งนี้ ซึ่งบางคำอธิบายอาจจะรวมเอาการทำสัญญาก่อตั้งสังคมและการตั้งผู้ปกครองรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว แต่ในบางคำอธิบายก็ได้แยกการก่อตั้งสังคมกับการตั้งผู้ปกครองออกกันเป็นคนละส่วนแต่โดยพื้นฐานของการอธิบายด้วยแนวคิดสัญญาประชาคมมักจะประกอบไปด้วยข้อสมมุติฐานที่กล่าวไปทั้งหมดนี้อยู่เสมอ แต่บางครั้งอาจจะแตกต่างกันในส่วนรายละเอียดหรือจุดเน้นที่นักคิดแต่ละคนต้องการจะอธิบาย

ดังนั้น ในทางหนึ่งจะเห็นได้ว่า ลักษณะทั่วไปของแนวคิดสัญญาประชาคมจึงไม่ใช่ทฤษฎีที่เป็นคำอธิบายในลักษณะที่มีเอกภาพในตัวเอง นั่นก็เพราะว่า ทฤษฎีดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดตามแต่ละนักคิดที่นำไปใช้ภายในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งอยู่เสมอ แต่กระนั้นก็ตาม แนวคิดสัญญาประชาคมนี้ยังคงมีลักษณะวิธีคิดร่วมกันในภาพรวมบางประการ กล่าวคือ ในด้านหนึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งอธิบายถึงการเกิดขึ้นของสังคม การเมือง หรือ การเกิดขึ้นของรัฐ (Contract of Society) จากการที่มนุษย์มาตกลงทำสัญญาร่วมกันด้วยเหตุผลภายใต้เงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่ง ในขณะที่เดียวกัน แนวคิดสัญญาประชาคมยังมีอีกลักษณะหนึ่งที่มุ่งอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง (Contract of Government) โดยแนวคิดนี้จะอธิบายว่า ผู้ปกครองมีอำนาจปกครอง หรือสามารถขึ้นมาเป็นผู้ปกครองได้ก็เนื่องมาจากการตกลงยินยอมของผู้ใต้ปกครอง (Consent) (Gough, 1978: 2-3) นอกจากนี้ แนวคิดสัญญาประชาคมยังเป็นแนวคิดที่อธิบายถึงการเกิดขึ้นของสถาบันทางการเมือง (Political Institutions) ที่มาจากการตกลงทำสัญญายินยอมของประชาชน ซึ่งจะเห็นว่า แกนกลางของลักษณะทั่วไปของแนวคิดสัญญาประชาคม ก็คือ การใช้วิธีคิดเรื่องของ “สัญญา” หรือข้อตกลง (Contract/Agreement) มาเป็นคำอธิบายในทางการเมืองว่ารัฐ สังคม สถาบันการเมืองต่างๆ หรือ

แม้แต่การที่ผู้ปกครองมีอำนาจปกครองมาจากการที่ประชาชนตกลงทำสัญญายินยอมมอบให้อย่างอิสระ และด้วยคำอธิบายแบบนี้จึงนำไปสู่การอธิบายว่าทำไมประชาชนจึงต้องเชื่อฟังกฎหมาย หรือมีพันธะทางการเมืองต่อรัฐหรือผู้ปกครอง (Political Obligation) โดยทั่วไปนักคิดสัญญาประชาคมมักจะมีวิธีการอธิบายในเรื่องการเชื่อฟังกฎหมาย หรือพันธะทางการเมืองออกเป็นสองกรณีอย่างกว้างๆ กล่าวคือ แบบแรกจะอธิบายว่า มนุษย์ได้มีการตกลงอย่างชัดเจน หรือตกลงร่วมกันว่าจะยอมรับและเชื่อฟังกฎหมายตลอดจนรัฐบาล วิธีการอธิบายแบบนี้เรียกว่า การตกลงแบบชัดแจ้ง (Explicit Consent) โดยคำอธิบายดังกล่าวนี้จะสัมพันธ์กับวิธีคิดเรื่องสัญญาดั้งเดิม (Original Contract) ซึ่งหมายความว่า ข้อตกลงแรกสุดหรือติดาดั้งเดิมที่ประชาชนต่างๆ ได้เคยตกลงกันไว้แล้วนั้น ไม่ว่าจะเวลาผ่านไปเท่าใดก็ตาม ประชาชนและผู้ปกครองก็จำเป็นจะต้องปฏิบัติตามสัญญาดั้งเดิมอันละเมิดไม่ได้นั้นต่อไป นอกจากนี้ยังปรากฏรูปแบบการอธิบายอีกลักษณะหนึ่งที่อธิบายว่าแม้จะไม่ได้มีการตกลงกันโดยตรง แต่ประชาชนก็ได้ตกลงกันทางอ้อม ผ่านการใช้ประโยชน์ต่อสิ่งต่างๆ ภายในรัฐ ดังนั้นเองประชาชนก็จำเป็นต้องเชื่อฟังคำสั่งรัฐหรือกฎหมายโดยปริยาย วิธีการอธิบายในลักษณะนี้เรียกว่า การตกลงไปโดยปริยาย (Tacit Consent) (Locke, 2000: 291, 293)

ในขณะที่เดียวกันคำอธิบายในลักษณะดังกล่าว นักคิดบางคนก็นำไปอธิบายต่อว่า ถ้าเมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองไม่รักษาสัญญาตามที่ตกลงกันไว้ ผู้ใต้ปกครองก็มีสิทธิที่จะไม่เชื่อฟัง หรือสามารถถอดถอนผู้ปกครองได้ ตลอดจนนักคิดบางคนเสนอว่าสามารถถึงขั้นสังหารผู้ปกครองได้ถ้าผู้ปกครองยังคงที่จะขัดขืนดำรงตำแหน่งต่อไป หรือมีพฤติกรรมที่ชั่วร้ายมากเกินกว่าที่ประชาชนจะยอมรับได้ ในทางตรงกันข้าม นักคิดบางคนก็อาจจะอธิบายว่า ถ้าประชาชนได้ทำสัญญาไปแล้วสัญญานั้นจะไม่มีวันถูกยกเลิกได้ (Sommerville, 2013: 573; Lessnoff, 1986: 2-10) ทั้งนี้ทั้งนั้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดสัญญาประชาคมเป็นแนวคิดทางการเมืองที่มีหลายชุดคำอธิบายขึ้นอยู่กับนักคิดคนต่างๆ ที่จะนำไปดัดแปลงให้เข้ากับสิ่งที่ต้องการจะอธิบาย แต่นั่นไม่ได้หมายความว่านักคิดสัญญาประชาคมทุกคนจะมีรูปแบบการอธิบายหรือองค์ประกอบครบทุกอย่างในข้างต้น ซึ่งผู้เขียนอาจจะกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของแนวคิดสัญญาประชาคม โดยยกคำพูดของนักประวัติศาสตร์ความคิดคนสำคัญอย่าง Patrick Riley มาให้พิจารณา ดังที่เขาได้กล่าวไว้ว่า “หัวใจของทฤษฎีสัญญาประชาคมคือ ความคิดเรื่องความชอบธรรมทางการเมือง, สิทธิอำนาจทางการเมือง และพันธะทางการเมือง ที่สิ่งเหล่านี้ได้รับมาจากการตกลงยินยอมให้ปกครอง และสิ่งเหล่านี้คือ ผลผลิตที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยการตกลงอย่างสมัครใจของผู้เข้าร่วมซึ่งเป็นตัวตนทางศีลธรรมที่เป็นอิสระและเท่าเทียมกัน ในมุมมองเช่นนี้ ได้อธิบายว่า ความชอบธรรมและหน้าที่ขึ้นอยู่กับ การร้อยเรียงกันเข้าของการกระทำของปัจเจกบุคคลที่สมัครใจ ซึ่งมันไม่ใช่มาจากการอ้างสิทธิอำนาจทางการเมืองที่เป็นธรรมชาติ ไม่ใช่การอ้างถึงการปกครองแบบพ่อกับลูก ไม่ใช่การอ้างการปกครองของเทพเจ้า ไม่ใช่การอ้างแบบลัทธิเทวสิทธิ์ ความจำเป็น หรือ ธรรมเนียม ...”(Riley, 2008: 437)

ร่องรอยแนวคิดสัญญาประชาคมในยุครกรีก

ผู้เขียนขอเริ่มต้นร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมจากยุครกรีกโบราณ ซึ่งร่องรอยแนวคิดสัญญาประชาคมในยุคดีงกล่าวนี้จะปรากฏอยู่ในลักษณะของคำอธิบายที่ว่า รัฐ ตลอดจนจกติกในสังคมนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการตกลงกันของมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันก็ปรากฏร่องรอยของคำอธิบายที่ว่าทำไมต้องเชื่อฟังกฎหมายหรือมีพันธะทางการเมืองในลักษณะของคำอธิบายแบบแนวคิดสัญญาประชาคม มากไปกว่านั้นในช่วงเวลานี้ยังปรากฏร่องรอยของวิธีคิดเรื่องสภาวะธรรมชาติอยู่ด้วย สำหรับประเด็นแรกนั้นจะขอเริ่มต้นด้วยร่องรอยแนวคิดสัญญาประชาคมที่ปรากฏอยู่ในการถกเถียงระหว่างพวกโซฟิสต์ (Sophist) และพวกพิโลซอฟเฟอร์ (Philosopher)² เกี่ยวกับนครรัฐ หรือ “Polis” กล่าวคือ มีพวกโซฟิสต์บางคนได้มองว่า รัฐนั้นเกิดขึ้นมาจากการตกลงกันระหว่างพลเมือง ตลอดจนกฎหมายต่างๆก็เป็นสิ่งที่พลเมืองหรือผู้ปกครองนั้นกำหนดขึ้นมาด้วยจุดประสงค์บางอย่าง เกี่ยวกับเรื่องนี้จะเห็นได้ชัดเจนจากวิธีคิดของโซฟิสต์ที่ชื่อว่า “ไลโครฟรอน” (Lycrophron) โดยเขาได้เสนอว่า รัฐและกฎหมายคือสิ่งหนึ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อเป็นสิ่งที่รับรองความยุติธรรมระหว่างคนในนครรัฐ (a surety to one another of Justice) (McKeon, 2001: 1187-1188) เหตุที่เราทราบว่ามีวิธีคิดดังกล่าวปรากฏอยู่ก็เนื่องจาก อริสโตเติล (Aristotle) ผู้ที่เป็นลูกศิษย์ของเพลโต (Plato) ได้กล่าวพาดพิงถึงและโต้แย้งไลโครฟรอนไว้ในหนังสือเล่มสำคัญของตนเองเรื่อง “Politics” ว่า “รัฐทั้งหลายที่ได้ชื่อว่าป็นรัฐที่แท้จริงไม่ใช่เพียงเป็นรัฐแค่แต่ในชื่อเท่านั้นจะต้องให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม มิฉะนั้นถ้าปราศจากจุดมุ่งหมายของเรื่องดังกล่าวแล้วรัฐก็จะเป็นเพียงแค่สถานที่เพื่อการรวมตัวกันในการเป็นพันธมิตร ที่ซึ่งสมาชิกแห่งการรวมตัวนั้นจะมีชีวิตในลักษณะที่แยกขาดออกจากกัน และกฎหมายก็จะเป็นเพียงข้อตกลง หรือ เป็นเพียงเครื่องการันตีความยุติธรรมระหว่างคนในรัฐซึ่งกันและกันเท่านั้น อย่างโซฟิสต์ที่ชื่อว่าไลโครฟรอน³ ได้เคยกล่าวไว้ และเมื่อนั้นกฎหมายก็จะไม่ใช่เครื่องมือที่ถูกออกแบบมาเพื่อทำให้พลเมืองมีคุณธรรมและเที่ยงธรรมอีกต่อไป” (McKeon, 2001: 1187-1188)

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าอริสโตเติลมีความคิดไปในทิศทางที่ต่อต้านความคิดของพวกโซฟิสต์ แบบไลโครฟรอนที่มองว่า รัฐ กฎหมาย หรือ การปกครองนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจากจุดมุ่งหมายบางอย่าง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการมีรัฐและกฎหมายก็คือ ข้อตกลงระหว่างมนุษย์ด้วยกันเพื่อที่จะกำหนดว่าสิ่งใดคือสิ่งที่ยุติธรรม และสิ่งใดคือสิ่งที่ไม่ยุติธรรม ด้วยวิธีคิดเช่นนี้ก็ทำให้ตีความได้ว่า ความยุติธรรม ความถูกต้อง ความเที่ยงธรรม เป็นสิ่งที่แตกต่างกันไปแต่ละสังคม สำหรับอริสโตเติลแล้วดูเหมือนว่าความคิดของเขาแตกต่างกับแนวคิดของพวกโซฟิสต์อย่างไลโครฟรอนแทบอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นชนิดที่ตรงกันข้ามเลยทีเดียว กล่าวคือ อริสโตเติลนั้นมีความเห็นว่า รัฐและการเมืองเป็นสิ่งที่ป็นธรรมชาติ เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ชีวิตที่ต้องอยู่ภายในรัฐ และจำเป็นต้องมีการเมือง ดังที่อริสโตเติลได้กล่าวว่า “มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วป็นสัตว์การเมือง” (Man is by Nature a Political Animal) (McKeon, 2001: 1129)

นอกจากไลโครฟรอนแล้ว ร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมยังได้ไปปรากฏอยู่อีกหลายครั้งในงานเรื่อง “The Republic” ซึ่งเป็นบทสนทนาของเพลโต (Plato)

กล่าวคือ ในบทสนทนาเรื่องดังกล่าว มีฉากหนึ่งที่โสเครตีส (Socrates) ได้ถูกเชิญเข้าไปสนทนากับเพื่อนฝูงของเขา โดยหัวข้อหนึ่งที่ถกเถียงกันก็คือเรื่องความยุติธรรม หรือหลักการที่ใช้ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ระหว่างการถกเถียงครั้งนั้นก็ได้มีโซฟิสต์คนหนึ่งซึ่งชื่อว่า ทราไซมาคัส (Thrasymachus) (Dillon & Gergel, 2003: 203- 204; Silvermintz, 2008: 93 - 94) ได้แลกเปลี่ยนกับโสเครตีสว่า “ความยุติธรรมคือการกำหนดของผู้ที่แข็งแรงกว่า” (Justice is nothing but the advantage of the Stronger) (เพลโต, ปรีชา ช่างขวัญนิยม แปล, 2523: 45) การเสนอในลักษณะนี้ของทราไซมาคัสอาจจะตีความได้ว่า กฎหมาย หรือสังคมการเมืองทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องของการที่มนุษย์กำหนดขึ้น (Convention) แต่คนที่กำหนดนั้นคือคนที่แข็งแรงกว่า (The Stronger) แต่ประเด็นดังกล่าวนี้ผู้อ่านจะต้องไม่สับสนว่า แนวคิดสัญญาประชาคมหมายถึงหลักการทางสังคม หรือสังคมนั้นเกิดขึ้นมาจากผู้ที่แข็งแรงกว่า ซึ่งในประเด็นนี้ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นว่า ในคำกล่าวของทราไซมาคัสนั้น สังคม หรือรัฐ ตลอดจนกฎหมายที่เป็นกติกาในสังคมนั้นไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นจากการกำหนดของมนุษย์ ด้วยวิธีคิดเช่นนี้จึงอาจจะถือว่าเป็นร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมได้

เท่านั้นไม่พอ เรายังสามารถพบร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมในบทสนทนาชิ้นเดียวกันนี้อีก นั่นก็คือ คำกล่าวของโกลคอน (Glaucón) ซึ่งเป็นตัวละครหนึ่งในบทสนทนา โดยโกลคอนได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับกำเนิดของความยุติธรรมว่า “ขอให้ท่านจงฟังในสิ่งที่ข้าพเจ้าจะพูดต่อไปนี้ คือ ประการแรกข้าพเจ้าจะอธิบายว่าความยุติธรรมคืออะไร และมันมีที่มาจากอะไร คนมักกล่าวกันว่า การกระทำสิ่งที่ ยุติธรรมนั้นเป็นความดี ส่วนความเดือดร้อนที่ได้รับจากการกระทำนั้นเป็นความชั่ว แต่ความชั่วที่ได้รับเพราะผู้อื่นกระทำผิดต่อคนนั้นใหญ่หลวงยิ่งกว่าความดีอันเกิดจากการทำผิดของตน ดังนั้นเมื่อคนเราเคยลิ้มรสทั้งสองอย่างคือทำผิดเองและผู้อื่นทำผิดต่อเรา ผู้ที่ไม่มีกำลังอำนาจพอที่จะเสียอย่างหนึ่งและรับอีกอย่างหนึ่งไว้ก็จะตัดสินใจว่า เราต้องร่วมมือกันไม่ทำสิ่งที่ไม่ยุติธรรมและไม่รับผลแห่งความไม่ยุติธรรม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของตนเอง การออกกฎหมายและพันธะสัญญาของมนุษย์เกิดขึ้นก็ด้วยเหตุอย่างนี้ แล้วก็ตั้งชื่อบัญญัติแห่งกฎหมายว่าเป็นความถูกต้องโดยกฎหมายและความยุติธรรม นี่เป็นต้นกำเนิดและลักษณะอันเป็นสาระของความยุติธรรม...” (เพลโต, ปรีชา ช่างขวัญนิยม แปล, 2523: 72 - 74)

จากบทสนทนาดังกล่าวโกลคอนได้อธิบายเรื่องที่มาของความยุติธรรมว่า แต่เดิมนั้นมนุษย์สามารถจะทำอะไรก็ได้ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่ดี หรือ สิ่งที่ไม่ยุติธรรมถ้ากระทำแล้วตนเองได้ประโยชน์ มันก็ถือว่า “ดี” แต่เมื่อใดก็ตามที่ผู้อื่นทำแบบเดียวกันกับที่ตนเองกระทำแล้วตนเองจะต้องเสียเปรียบหรือเสียประโยชน์ การกระทำนั้นก็ถือว่าเป็นสิ่ง “เลว” ดังนั้นเอง ความยุติธรรมจึงมีที่มาจากกาหนดของมนุษย์ที่ว่าตนเองนั้นกลัวจะเสียเปรียบคนอื่นในสังคม หรือกลัวความเสียหายต่างๆที่จะเกิดขึ้นกับตน หรือกลัวอีกนัยหนึ่งก็คือ มนุษย์ยอมมาตกลงกันทำสัญญา หรือ ทำพันธะสัญญาว่าพวกเขาจะไม่กระทำสิ่งที่ทำให้ตนเองและคนอื่นเดือดร้อน พวกเขาคิดแล้วว่าการแลกเปลี่ยนดังกล่าวมีประโยชน์สำหรับตัวเขามากกว่าที่เขาจะทำอะไรตามใจตนเอง แต่กระนั้นก็ต้องรับความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนที่จะถูกกระทำจากผู้อื่นเช่นเดียวกับที่ตนไปกระทำต่อผู้อื่น ด้วยเหตุนี้แล้วพวกเขาจึงมาตกลงทำสัญญากัน เพื่อกำหนดความยุติธรรม หรือ เพื่อกำหนด

หลักการในการอยู่ร่วมกันขึ้นมา นี้เองคือคำอธิบายว่า ความยุติธรรมเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ตามความคิดของโกลคอน ซึ่งคำอธิบายดังกล่าวนี้อาจจะถือได้ว่ามีลักษณะเข้าข่ายเป็น ร่องรอยแนวคิดสัญญาประชาคม เพราะเป็นการอธิบายว่ามนุษย์มาตกลงทำสัญญากำหนด กติกาในการอยู่ร่วมกัน

มากไปกว่านั้น ร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมยังได้ไปปรากฏอยู่ใน ความคิดของโซฟิสต์อีกคนหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นโซฟิสต์ผู้มีชื่อเสียงยิ่งใหญ่ในเอเธนส์ที่มีชีวิตร่วม สมัยกับโสเครติส โซฟิสต์ผู้นี้มีชื่อว่า“แอนโทรฟอน” (Antiphon) โดยเขามีชีวิตอยู่ในช่วง 480-411 ปีก่อนคริสตกาล แอนโทรฟอนถือว่าเป็นผู้รู้ที่เชี่ยวชาญในเรื่องวาทศิลป์ โดยเฉพาะเรื่องการพูดแก้ต่างคดีฆาตกรรม (ไซยันต์ ไชยพร, 2554: 69) สำหรับใน ประเด็นเกี่ยวกับร่องรอยสัญญาประชาคมได้ไปปรากฏอยู่ในทัศนะเกี่ยวกับความยุติธรรม (Justice) ดังที่เขาอธิบายว่า “ความยุติธรรมคือ การที่พลเมืองไม่ละเมิดกฎระเบียบจารีต ประเพณีของบ้านเมืองที่เขาเป็นพลเมืองอยู่ ดังนั้น พลเมืองจะใช้ความยุติธรรมให้เป็น ประโยชน์แก่ตัวเขาได้มากที่สุด หากเขาคอนนั้นเห็นว่ากฎหมายเป็นสิ่งสำคัญยามที่มีคนรู้เห็น การกระทำของเขา แต่เมื่อไม่มีใครเป็นพยานรู้เห็น เขาจะให้ความสำคัญกับข้อเรียกร้อง ตามธรรมชาติ เพราะข้อบังคับตามกฎหมายนั้นเป็นสิ่งที่ไม่จริง แต่ความต้องการตาม ธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งจำเป็น ข้อบังคับตามกฎหมายไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่ เกิดจากข้อตกลง” ดังนั้นความต้องการตามธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับข้อบังคับ ตามกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ถ้าใครละเมิดข้อบังคับตามกฎหมาย และไม่มีใครที่อยู่ภายใต้ ข้อตกลงนั้นรับรู้ เขาก็จะสามารถหนีรอดไปได้ โดยไม่มีความผิดและไม่ต้องละอายแต่อย่าง ใด ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีคนที่อยู่ภายใต้ข้อตกลงนั้นเห็น เขาก็จะไม่รอด ในอีกด้าน หนึ่ง ถ้าใครทำในสิ่งที่มันเป็นไปไม่ได้จริงๆและละเมิดสิ่งหนึ่งในความต้องการตาม ธรรมชาติที่อยู่ภายในตัวเรา และถ้าไม่มีมนุษย์คนไหนในโลกนี้รู้ อันตรายและความเสียหาย ก็จะไม่น้อยไปกว่านั้น และถ้าทุกคนรู้ อันตรายและความเสียหายก็จะไม่มากไปกว่าความ เสียหายไม่ได้ขึ้นอยู่กับคนอื่นรู้หรือไม่รู้ เพราะความบาดเจ็บเสียหายที่เขาต้องทุกขทนไม่ได้ เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงและนี่คือเส้นทางการให้เหตุผลที่ต้องการแสดง ให้เห็นว่าหลายสิ่งหลายอย่างที่ยุติธรรมตามกฎหมายนั้นขัดแย้งกับธรรมชาติ กฎหมาย จารีตประเพณีกำหนดสิ่งที่ตามองเห็นหรือไม่เห็น สิ่งที่ได้ยินหรือไม่ได้ยิน สิ่งที่ถูกพูด หรือไม่พูด และสิ่งที่มือกระทำหรือไม่ได้กระทำ ที่ที่ทำได้ไปหรือไม่ได้เดิน สิ่งที่ทำให้ใจ ปรารถนาหรือไม่ปรารถนา แต่ถ้าพิจารณาถึงธรรมชาติ ไม่มีสิ่งใดที่กล่าวมานี้จะขัดแย้ง หรือกลมกลืนกับธรรมชาติมากไปกว่าสิ่งอื่น ไม่ว่าจะเป็สิ่งที่กฎหมายจารีตประเพณีที่ห้าม ผู้คนหรือกำหนดให้ผู้คนทำ” (ไซยันต์ ไชยพร, ม.ป.ป.: 48 - 52)

จากคำอธิบายเกี่ยวกับความยุติธรรมของแอนโทรฟอนนี้เอง ปรากฏชัดเจนว่า กฎหมาย หรือหลักการในการอยู่ร่วมกันนั้นไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ และกฎหมาย นั้นเป็นข้อตกลงที่เกิดขึ้นมาจากการที่พลเมืองแต่ละคนคิดสถาปนากฎหมายหรือกำหนด หลักการที่จะให้อยู่ร่วมกันขึ้นมา ด้วยเหตุที่มันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อแต่ละคน มากกว่าที่จะไม่มีกฎหมาย เนื่องจากการมีกฎหมายจะทำให้คนอื่นมาเอาเปรียบตนได้ยาก กว่ากว่าการไม่มีกฎหมาย และในขณะเดียวกัน ตนเองก็สามารถหาช่องว่างของกฎหมายได้ใน กรณีที่การทำผิดของตนไม่มีใครรู้เห็นพวกเขาถือว่าเขาไม่มีความผิด และต่อให้คนอื่นรู้ถึง

การละเมิดความผิดที่เขากระทำนั้นอย่างมากที่สุดเขาก็จะถูกลงโทษตามข้อตกลง แต่เมื่อเทียบกับช่องทางในการหลบหลีกแล้วก็ถือว่าผลประโยชน์มีมากกว่า

นอกจากร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมที่ได้ปรากฏในข้างต้นแล้ว ในยุคกรีกโบราณยังปรากฏวิธีคิดเกี่ยวกับร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมในเรื่องของการอธิบายว่าทำไมต้องเชื่อฟังกฎหมายหรือพันธะทางการเมือง โดยการอธิบายนั้นปรากฏในลักษณะของพันธะที่เราได้ตกลงกับรัฐในรูปของสัญญา ซึ่งร่องรอยดังกล่าวปรากฏอยู่ในบทสนทนาเรื่อง“ไครโต” (Crito) ของเพลโต ซึ่งเป็นบทสนทนาที่กล่าวถึงตอนที่โสเครตีสโดนพิพากษาจากศาลแล้วกำลังรอเวลาประหารชีวิตอยู่ โดยในเวลานั้น ไครโต ผู้เป็นเพื่อนสนิทก็ได้มาหาและก็พยายามหาทางหว่านล้อมให้โสเครตีสหนี โดยเขาได้ทำการติดสินบนยามเฝ้าประตูตลอดจนทางหนีที่โล่เพื่อส่งโสเครตีสไปต่างแดน แต่ไม่ว่าจะหว่านล้อมแค่ไหนโสเครตีสก็ไม่ยอมหนีไป ในตอนหนึ่งไครโตได้โน้มน้าวว่า กฎหมายที่ตัดสิน โสเครตีสนั้นไม่ยุติธรรมดังนั้นโสเครตีสจึงไม่ควรต้องเชื่อฟัง ซึ่งโสเครตีสได้ตอบไครโตว่า “รัฐให้กำเนิดเราขึ้นมาในโลกนี้ รัฐเลี้ยงดูเรา ทั้งให้เราและประชาชนทั้งหลายได้รับสิ่งดีที่ทั้งปวงที่รัฐจะสามารถทำได้ ยิ่งไปกว่านั้น รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนชาวเอเธนส์ทุกผู้ทุกคนที่ไม่พอใจรัฐในเวลาที่เขาเติบโตและได้เห็นการบริหารงานของรัฐตลอดจนเห็นกฎหมายของรัฐแล้ว ทุกๆ คนก็มีอิสระในการที่จะหนีออกจากรัฐไปโดยจะเอาสมบัติของตนเองไปที่ไหนก็ได้ทั้งสิ้น จะไปอยู่ที่อาณานิคมของเอเธนส์ หรือ ต่างประเทศที่เขาจะไปอยู่อย่างคนต่างด้าวก็ได้...แต่เมื่อท่านตัดสินใจเลือกที่จะอยู่ในรัฐ เมื่อนั้นเองมันก็คือ ข้อตกลงที่ว่า ประชาชนทุกคนจะปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ” (เพลโต, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล, 2549: 92 – 95)

จะเห็นว่าจากเหตุผลของโสเครตีสเขาได้อธิบายว่า พลเมืองคนอื่น ๆ รวมถึงตัวเขาเองก็ควรเชื่อฟังรัฐ เนื่องจากรัฐเลี้ยงดูเขาและพลเมืองมาตั้งแต่เด็ก จริงอยู่ว่าบิดามารดา คือคนที่เลี้ยงดู แต่โสเครตีสอธิบายว่ารัฐต่างหากที่ออกกฎหมายให้พ่อแม่เลี้ยงดู ตลอดจุนเจือตนเองที่ออกกฎหมายและสั่งให้พ่อแม่ต้องให้การศึกษาแก่ลูก ด้วยเหตุนี้ตามความคิดของโสเครตีส ถ้าพลเมืองไม่พอใจรัฐ พลเมืองคนนั้นก็ควรออกไปจากรัฐ หรือไม่ก็หาทางชักชวนคนอื่น ๆ ให้ยกเลิกกฎหมายที่เราเห็นว่าไม่ยุติธรรม แต่ถ้าพลเมืองทำไม่ได้ พลเมืองก็ต้องเชื่อฟังรัฐ พลเมืองไม่ควรจะมากล่าวโทษว่ารัฐไม่ยุติธรรมหรือกฎหมายยุติธรรมแล้วก็พาลไม่ต้องเชื่อฟัง ความคิดเช่นนี้โสเครตีสไม่เห็นด้วย เพราะเขามองว่าตัวเขาเองได้รับการเลี้ยงดู ได้รับการคุ้มครองจากรัฐ ได้รับประโยชน์จากรัฐมากมายมหาศาล ดังนั้นเขาจึงจำเป็นต้องจะเชื่อฟังคำสั่งหรือกฎหมายจากรัฐ แม้จะไม่เห็นด้วยกับคำสั่งนั้นๆก็ตาม ซึ่งการอธิบายดังกล่าวของโสเครตีสที่ใช้ในการอธิบายว่าทำไมเขาต้องเชื่อฟังกฎหมายแม้ว่ากฎหมายจะไม่ยุติธรรมก็ตามทีนั้นเป็นการอธิบายที่คล้ายกับรูปแบบคำอธิบายของแนวคิดสัญญาประชาคมที่อธิบายว่า เราจำเป็นต้องเชื่อฟังเพราะเราได้ตกลงทำสัญญากับรัฐไปแล้ว ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว (Tacit Consent) (Ritchie, 1991: 657)

นอกจากร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมที่อยู่ในบทสนทนาของเพลโตในข้างต้นแล้ว ร่องรอยเกี่ยวกับเรื่องสภาวะธรรมชาติซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในแนวคิดสัญญาประชาคมก็ยังมีปรากฏอยู่ในความคิดของพวกโซพิสต์คนสำคัญอีกคนหนึ่งซึ่งชื่อว่า โปรทาโกรัส (Protagoras)⁷ สำหรับร่องรอยดังกล่าว เราสามารถพิจารณาได้จากบทสนทนาของเพลโตเรื่อง “โปรทาโกรัส” (Protagoras) โดยในบทสนทนาดังกล่าว ตอนที่โส

เครติสซึ่งเป็นตัวละครหลักได้ถกเถียงเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับโปรทาโกรัส โดยโปรทาโกรัสได้เสนอว่า มนุษย์ทุกคนมีคุณสมบัติทางการเมืองและสามารถมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้ แต่โสเครติสตั้งข้อสงสัยต่อข้อเสนอเช่นนั้น และเมื่อเป็นเช่นนี้โปรทาโกรัสจึงได้พยายามโต้แย้งโดยยกตำนานเกี่ยวกับการสร้างมนุษย์ของกรีกมาสนับสนุน ข้อเสนอของตน (ไชยันต์ ไชยพร, ม.ป.ป.; Cooper, 1997) ในตำนานดังกล่าวนี้ โปรทาโกรัสอธิบายว่ามนุษย์แต่เดิมนั้นเคยดำรงชีวิตอยู่มาก่อนที่จะมามีชีวิตอยู่ในชุมชนทางการเมือง ซึ่งมนุษย์ก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้แต่กระนั้นมนุษย์ก็มีการรบราฆ่าฟันกัน เมื่อเป็นดังนี้ซุส (Zeus) เทพเจ้าสูงสุดเห็นว่าการที่จะปล่อยให้เช่นนี้มนุษย์คงจะสูญพันธุ์ ด้วยเหตุนี้ซุสจึงมอบคุณสมบัติพิเศษอย่างหนึ่งในการอยู่ร่วมกันมาให้มนุษย์ สิ่งดังกล่าวก็คือ “ศิลปะทางการเมือง หรือ ศิลปะในการอยู่ร่วมกัน” และหลังจากที่ได้รับแล้ว มนุษย์จึงสามารถที่จะมีชีวิตทางการเมืองร่วมกันได้ ประเด็นของผู้เขียนก็คือ จากบทสนทนาดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า โปรทาโกรัสได้อธิบายตำนานสร้างมนุษย์ของกรีกว่ามนุษย์แต่เดิมนั้นเคยดำรงชีวิตอยู่มาก่อนที่จะมามีชีวิตอยู่ในชุมชนทางการเมือง ซึ่งถ้าเรียกตามศัพท์เฉพาะ หรือ ศัพท์เทคนิคของพวกนักคิดสกูลสัญญาประชาคมในสมัยหลังก็คือ “สภาวะธรรมชาติ” (State of Nature) ที่หมายถึงสภาวะที่มนุษย์อยู่กันตามธรรมชาติและไร้รัฐ^๕

อนึ่ง ที่กล่าวมาพอสมควรเกี่ยวกับแนวคิดสัญญาประชาคมในยุคกรีกนั้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดสัญญาประชาคมในยุคดังกล่าวยังไม่ได้มีรูปแบบคำอธิบายเป็นระบบชัดเจนดังชุดคำอธิบายของนักคิดสัญญาประชาคมในยุคสมัยใหม่คือช่วงศตวรรษที่ 17 แต่กระนั้นก็ถือว่ามันได้มีการปรากฏตัวของแนวคิด หรือ ร่องรอยทางความคิดที่จะเป็นต้นรากทางความคิดของสกูลสัญญาประชาคม แต่ผู้เขียนมีประเด็นหนึ่งที่น่าสังเกตก็คือ ร่องรอยของสัญญาประชาคมในยุคของกรีกนั้นไม่ได้มีคำอธิบายเกี่ยวกับการตกลงทำสัญญาตั้งผู้ปกครอง (Contract of Government) ซึ่งหลักการนี้จะมุ่งอธิบายถึงสาเหตุที่ประชาชนตกลงจะเชื่อฟังและยินยอมอยู่ใต้อำนาจของคณาจารย์หนึ่งในฐานะที่เป็นผู้ปกครองพวกตน และการตกลงนั้นๆจะบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใต้ปกครองกับผู้ปกครองว่าควรจะมีลักษณะเช่นใด โดยจากการสำรวจและนำเสนอมาตั้งแต่ต้นจะเห็นได้ว่าในยุคกรีกโบราณจะมีเพียงคำอธิบายเกี่ยวกับที่มาหรือกำเนิดของสังคมที่มาจากการตกลงกันของมนุษย์ (Contract of Society) สำหรับในปัจจุบันเมื่อพูดถึงแนวคิดสัญญาประชาคม หลักการทั้งสองไม่ว่าจะเป็น “Contract of Government” และ “Contract of Society” ต่างถือว่าเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญของแนวคิดสัญญาประชาคมซึ่งไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ เพราะการที่อธิบายว่ารัฐเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ก็จำเป็นต้องอธิบายต่อด้วยว่าผู้ปกครองนั้นได้รับอำนาจมาจากประชาชนอย่างไร (Gough, 1978: 2-3) สำหรับในกรณีของกรีกโบราณที่มีเพียงแต่การอธิบายการเกิดขึ้นของสังคมเกี่ยวกับประเด็นนี้ ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเป็นไปด้วยบริบททางการเมืองและสังคมของนครเอเธนส์ที่เป็นประชาธิปไตย เพราะดังที่ได้นำเสนอให้เห็นตั้งแต่ต้นแล้วว่า ร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมนั้นเกิดขึ้นอยู่ภายใต้ข้อถกเถียงใหญ่ระหว่างโซฟิสต์บางคนและโสเครติสตลอดจนลูกศิษย์ ซึ่ง

ประเด็นในการถกเถียงนั้นก็สะท้อนความไปถึงรัฐและกฎหมายด้วย การถกเถียงดังกล่าวมันไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอธิบายถึงที่มาของผู้ปกครองนั้นก็เพราะว่ามันขัดกับภาพที่ปรากฏอยู่ของสภาพสังคมการเมืองของนครรัฐเอเธนส์ แต่กระนั้นจะเห็นต่อไปว่าคำอธิบายเกี่ยวกับ “Contract of Government” ได้ปรากฏแพร่หลายอย่างมากในยุคโรมันและยุคกลาง (Gierke, 1913: 90) ดังที่จะได้พิจารณาในหัวข้อต่อไป

แนวคิดสัญญาประชาคมในยุคโรมันและยุคกลาง

สำหรับร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมที่ปรากฏอยู่ในยุคโรมันและยุคกลางนั้น ผู้เขียนมองว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีลักษณะที่ชัดเจนมากขึ้นกว่าในยุคก่อนหน้า ซึ่งโดยเฉพาะในยุคกลางนั้นแทบจะถือได้ว่าเป็นยุคที่พุ่มพักแนวคิดสัญญาประชาคมให้คลี่คลายตัวออกไปได้ในยุคต่อๆไป (Ritchie, 1991: 659) แต่กระนั้นก่อนที่จะกล่าวถึงยุคกลาง ผู้เขียนก็จำเป็นต้องกล่าวถึงร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมในยุคโรมันเสียก่อน เนื่องจากในยุคดังกล่าวเป็นยุคที่ปรากฏร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมอยู่บ้างเช่นกัน กล่าวคือ ในยุคโรมันได้ปรากฏคำอธิบายเกี่ยวกับการตั้งผู้ปกครองขึ้นมา (Contract of Government) โดยอ้างว่าผู้ปกครองสามารถขึ้นมามีอำนาจได้ก็ด้วยการยินยอมจากประชาชน (Consent) สำหรับร่องรอยที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ ในกฎหมายฉบับหนึ่งของโรมันที่ชื่อว่า “Lex Regia” หรือ “Justinian’s Digest” หรือประมวลกฎหมายของจักรพรรดิ จัสติเนียน ซึ่งเขียนขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 โดยในกฎหมายดังกล่าวได้อธิบายถึงที่มาของผู้ปกครอง หรือ จักรพรรดิว่ามาจากการที่ประชาชนตกลงยินยอมยกอำนาจที่เป็นของตนให้ และอำนาจที่ประชาชนยกให้นั้นก็ใช้เพื่อประโยชน์ของตัวเอง (Internet Digest Archive, 2016) ประเด็นเรื่องการยินยอมนี้ ผู้เขียนคิดว่าเป็นประเด็นที่สำคัญมาก เนื่องจากในยุคกรีกจะเห็นได้ว่า ไม่มีการกล่าวถึงการยินยอมมอบอำนาจให้ผู้ปกครองชัดเจนเท่ากับในงานดังกล่าวเลย และการกล่าวเช่นนี้น่าจะเป็นร่องรอยในยุคต้นๆของเรื่องการอธิบายว่าที่มาของผู้ปกครองนั้นมาจากการยินยอมมอบอำนาจให้ผู้ปกครอง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวอย่างที่ได้นำเสนอไปตั้งแต่ต้นแล้วว่า การตกลงยินยอมมอบอำนาจให้ผู้ปกครองคือหัวใจสำคัญประการหนึ่งของแนวคิดสัญญาประชาคม

เท่านั้นไม่พอ ในยุคโรมันก็ยังปรากฏว่ามีร่องรอยของการนำวิถีคิดแบบสภาวะธรรมชาติมาใช้อธิบายอยู่ด้วย ดังปรากฏในงานชิ้นหนึ่งของซีเซโร (Cicero) รัฐบุรุษคนสำคัญของโรมที่ชื่อว่า “De Inventione” โดยซีเซโรได้อธิบายว่า มีช่วงเวลาหนึ่งก่อนที่จะมีสังคมการเมือง มนุษย์เที่ยวเร่ร่อนไปเหมือนกับสัตว์ป่า มนุษย์ไม่มีการใช้เหตุผล มีชีวิตอยู่ด้วยพลเถาเถา ไม่มีความคิดเรื่องศาสนา พันธะหน้าที่ต่างๆ แต่เมื่อเวลาผ่านไปมีมนุษย์บางคนที่มีสติปัญญาที่เหนือกว่าคนทั้งปวงชักชวนให้มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเพื่อก่อตั้งสังคมการเมือง (Skinner, 2002: 54) นอกจากนี้ยังมีนักคิดในยุคโรมันตอนปลายที่ชื่อว่า “ลูซิอุส แลคตันติอุส” (Lucius Lactantius) บุคคลผู้นี้มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 250 - 325 เป็นนักคิดคนแรกๆที่นำคริสต์ศาสนามาใช้ในการอธิบายทางการเมือง (The Internet Classics Archive, 2017) ในงานชิ้นหนึ่งของเขาที่ชื่อ “สถาบันแห่งพระเจ้า” (Institutiones Divinae / The Divine Institutes) เขาได้อธิบายว่ามนุษย์มาตกลงที่

จะอยู่ร่วมกันเป็นสิ่งคมก็เนื่องจากเหตุผลหลักที่แต่เดิมนั้นมนุษย์อยู่กันอย่างกระจัดกระจาย และยังมีสิ่งคม ไม่มีเมือง ไม่มีรัฐ และมนุษย์นั้นถูกโจมตีและตกเป็นเหยื่อของสัตว์ร้าย ด้วยการที่พวกเขาอยู่ตามลำพังไม่อาจจะสู้กับสัตว์ร้ายได้ พวกเขาจึงจำเป็นต้องมาอยู่ร่วมกันเป็นสิ่งคม อนึ่ง ข้อสังเกตในประเด็นนี้ก็คือ การที่พวกมนุษย์ต้องมารวมตัวกันในลักษณะดังกล่าวแม้ว่าดูเหมือนจะเป็นการตกลงกันของมนุษย์เองก็ตาม แต่กระนั้นมันก็เป็นสิ่งที่ไปตามธรรมชาติเนื่องจากพระเจ้าได้ทรงกำหนดให้เป็นเช่นนั้น (Gough, 1963: 20; Ritchie, 1991: 659) ซึ่งลักษณะความคิดของแลคตันธูสดังกล่าวก็มีบางส่วนของ คล้ายกับนักคิดกรีกคนหนึ่งชื่อว้า“เอพิคิวรุส” (Epicurus) ความคิดของเอพิคิวรุสนั้นถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของลัทธิเอพิคิวเรียน (Epicureanism) ซึ่งเป็นลัทธิที่ทรงอิทธิพลทางความคิดลัทธิหนึ่งในยุคกรีกตอนปลายและยุคโรมัน (Marias, 1967: 95; Russell, 1996: 240 - 242) โดยเอพิคิวรุสได้อธิบายว่ามนุษย์นั้นมาตกลงทำสัญญากันเพื่อจุดประสงค์หลักก็คือ ความปลอดภัยที่ตนเองหรือผู้มาร่วมทำสัญญานั้นจะปลอดภัยจากการโดนทำร้าย แต่กระนั้นเอพิคิวรุสก็อธิบายว่าแรงจูงใจเช่นนี้เป็นสิ่งที่ไปโดยธรรมชาติ เพราะทุกคนกลัวการทำร้าย ด้วยเหตุนี้ การมาตกลงทำสัญญาอยู่ร่วมกันจึงเป็นสิ่งที่ไปโดยธรรมชาติด้วย ดังที่เอพิคิวรุสได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า“ความยุติธรรมตามธรรมชาติคือ การประกันผลประโยชน์ร่วมกันในการป้องกันตนเองไม่ให้ไปทำร้ายคนอื่นหรือจากการที่ตนเองถูกทำร้ายโดยคนอื่น ๆ พวกสิ่งมีชีวิตทั้งหมดที่ไม่สามารถจะทำสัญญาระหว่างกันว่าจะไม่ทำร้ายคนอื่นหรือการประกันที่ตนเองจะไม่ถูกทำร้าย ทำกลางสิ่งมีชีวิตเหล่านี้มันไม่มีสิ่งที่เรียกว่าความยุติธรรมหรือ อยู่ดีธรรม และสำหรับพวกมนุษย์ บางเผ่าที่ไร้ความสามารถ หรือไม่ปรารถนาที่จะมาตกลงทำสัญญาที่จะไม่ไปทำร้ายคนอื่นหรือสัญญาว่าตนเองจะไม่ถูกทำร้าย ในพวกนี้ก็ไม่มีความยุติธรรม หรือความอยู่ดีธรรมเช่นเดียวกัน มันไม่เคยมีสิ่งที่เรียกว่าความยุติธรรมโดยสมบูรณ์ มันมีแต่การตกลงร่วมกันที่ทำการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างมนุษย์ทั้งหลายด้วยกัน ไม่ว่าจะไปในที่แห่งไหนใดในช่วงเวลาใด ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันปรามการที่คนใดคนหนึ่งจะไปทำร้ายคนอื่น หรือ การที่จะถูกทำร้ายโดยคนอื่น ๆ” (Encyclopedia Britannica, 2016). อย่างไรก็ดี ในช่วงปลายยุคโรมันที่เป็นรอยต่อสำคัญกับยุคกลางที่ยังคงปรากฏร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมในงานของนักคิดคนสำคัญอย่างนักบุญออกัสตินแห่งฮิปโป หรือ นักบุญออกัสติน (Aurelius Augustinus Hipponensis / Augustine of Hippo / Saint Augustine) ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 354-430) โดยทฤษฎีการเมืองที่สำคัญของเขาก็คือ “ทฤษฎีสองโลกรวมกัน” (Two World City Theory) โดยแนวคิดดังกล่าวได้ปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่อง นครแห่งพระเจ้า (City of God) ซึ่งงานชิ้นนี้มุ่งตอบคำถามหลักหลายๆคำถามในทางเทววิทยา (Wetzel, 2012: 2 - 3) แต่ในด้านหนึ่งของงานก็เป็นการถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าคริสตชนควรเชื่อฟังรัฐหรือไม่ ออกัสตินได้ ขบคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ และตอบคำถามดังกล่าวโดยเริ่มต้นว่า มนุษย์นั้นแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนกายภาพอันเกี่ยวข้องกับร่างกาย การกินคืออยู่ดี ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และอีกส่วนก็คือ ส่วนของจิตวิญญาณ โดยส่วนแห่งความต้องการทางกายภาพนี้เอง ทำให้มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ภายในรัฐ เนื่องจาก มนุษย์ทุกคนไม่ว่าแม้แต่คริสตชนก็มีความชั่ว ความเห็นแก่ตัวและบาปอื่นๆติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดจากความผิดของมนุษย์คู่แรก (Original Sin) ด้วย

เหตุนี้ มนุษย์จึงมีแนวโน้มที่จะทำร้าย คดโกงหรือทำชู้ต่อกันและกัน และหนทางที่จะแก้ไขได้ก็คือ การที่มนุษย์จำเป็นจะต้องมาร่วมมือตกลงก่อตั้งรัฐ หรือ รัฐบาล หรือ มีการปกครองขึ้นมาเพื่อที่จะปราบปรามคนที่ทำผิด ตลอดจนตัดสินข้อพิพาท ส่วนในทางจิตใจ มนุษย์ก็จำเป็นที่จะต้องมีสถาบันคริสต์ศาสนาที่คอยสั่งสอนให้มนุษย์เข้าหาพระเจ้าและมีชีวิตนิรันดร์เมื่อพวกเขาตายไปแล้ว (ไซยันต์ ไชยพร, 2552: 34 – 35, 77) ดังนั้นเอง ด้วยเหตุผลในข้างต้น ประชาชนจึงควรเชื่อฟังผู้ปกครองหรือปฏิบัติตามกฎหมาย นั่นก็เพราะว่าสถาบันทางการเมือง หรือ ผู้ปกครองเหล่านี้เกิดขึ้นมาจากพระเจ้าทั้งสิ้น มนุษย์ไม่ควรจะตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับผู้ปกครอง แม้กระทั่งในบางครั้งที่บางรัฐมีการปกครองโดยผู้ปกครองที่ชั่วร้าย หรือ ไม่นับถือศาสนาคริสต์ ประชาชนก็จำเป็นต้องอดทนและเชื่อฟังรัฐดังกล่าว (Weithman, 2006: 238) จากวิธิติดของอ็อกส์ตินที่กล่าวมาโดยย่อนี้ จะเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับรัฐนั้นไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปโดยธรรมชาติ เพราะรัฐนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากบาปกำเนิดของมนุษย์ (Artificial) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐเป็นสิ่งแปลกปลอมจากแผนการของพระเจ้าดั้งเดิม และเป็นสิ่งจำเป็นที่เกิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาบาปของมนุษย์ (De Civitate Dei, Gough: 24) อย่างไรก็ตาม ในวิธิติดของอ็อกส์ตินแม้ว่าจะรัฐจะเกิดขึ้นจากมนุษย์เพื่อทำหน้าที่ต่างๆก็ตาม แต่ก็ต้องตระหนักว่า สำหรับอ็อกส์ตินแล้ว ในภาพใหญ่รัฐก็ยังคงเป็นหนึ่งในพระประสงค์ของพระเจ้าที่อนุญาตให้มีขึ้น ดังนั้นเองวิธิติดเช่นนี้ในด้านหนึ่งก็ไม่เหมือนกับแนวคิดสัญญาประชาคมในยุคสมัยใหม่เสียทีเดียว แต่ถึงกระนั้นมันก็ไม่สามารถละเลยร่องรอยแนวคิดสัญญาประชาคมจากอ็อกส์ตินตลอดจนร่องรอยแนวคิดสัญญาประชาคมคนอื่นๆในยุคโรมันและในยุคกรีกได้ เพราะในด้านหนึ่งวิธิติดเหล่านี้เป็นการโหมโรงก่อนที่แนวคิดสัญญาประชาคมจะปรากฏตัวชัดเจนในยุคต่อไป

อนึ่ง แนวคิดสัญญาประชาคมนั้นได้ปรากฏตัวออกมาอย่างเป็นระบบครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ 11 หลังจากที่ได้ปรากฏเป็นร่องรอยและแนวคิดแทรกอยู่ตามความคิดอื่นๆในยุคก่อนหน้า ซึ่งสำหรับสาเหตุที่ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการเอารูปแบบสัญญามาใช้อย่างแพร่หลายและชัดเจน ก็เนื่องจากสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมที่ใกล้ตัวที่สุดในยุคกลาง เนื่องจากมันเป็นทั้งวัฒนธรรมของพวกอนารยชนที่ใช้ระบบสวามีภักดี ตลอดจนในอีกด้านหนึ่งมันก็เป็นธรรมเนียมการอธิบายในกฎหมายของยุคโรมันที่ส่งต่อมาสู่ยุคกลาง ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้เป็นบริบทพื้นฐานของสังคมยุคกลางอยู่แล้วโดยเฉพาะตั้งแต่หลังศตวรรษที่ 9 เป็นต้นมา (Robinson, 1978: 124 – 131)

สำหรับจุดเริ่มต้นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า แนวคิดสัญญาประชาคมปรากฏตัวอย่างเป็นระบบครั้งแรกเกิดขึ้นและมีพัฒนาการเป็นรูปเป็นร่างอย่างชัดเจนในงานของมาเนอโกลด์ ฟอน เลาเทินบาค (Manegold von Lautenbach) (Lessnoff, 1986: 5; Weber, 2009: 1) พระในดินแดนอัลซาส (Alsace) ซึ่งในเวลานั้นเป็นส่วนหนึ่งของ

จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์¹⁰ เขามีชีวิตอยู่ในช่วงค.ศ. 1030 – 1103 งานของมาเนอโกลด์ ที่ถูกอ้างถึงก็คืองานเรื่อง “Ad Geberhardum Liber”¹¹ เผยแพร่ครั้งแรกในช่วงปี ค.ศ. 1082-1085 ในงานชิ้นดังกล่าวเขาได้อธิบายว่า ผู้ปกครองก็คือคนที่ได้รับแต่งตั้งขึ้นมาจากความไว้วางใจของประชาชน และถ้าผู้ปกครองผิดสัญญา ประชาชนก็มีสิทธิที่จะถอดถอนผู้ปกครองได้ วิธีคิดเช่นนี้เป็นกลวิธีที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในช่วงศตวรรษที่ 17-18 ที่ถือว่าเป็นยุครุ่งเรืองของแนวคิดสัญญาประชาคม แต่สำหรับในศตวรรษที่ 11 อาจจะถือได้ว่าเป็นครั้งแรกที่มีการกล่าวอย่างชัดเจน โดยผู้เขียนจะขอคัดข้อความดังกล่าวมาให้พิจารณา ดังนี้

“กษัตริย์ ไม่ใช่ชื่อที่มีมาโดยธรรมชาติ แต่มันเป็นเพียงชื่อของตำแหน่งหนึ่งที่ถูกตั้งขึ้นเท่านั้น และมันก็ไม่ใช่เช่นเดียวกันที่ว่าประชาชนจะยกกษัตริย์ขึ้นให้อยู่สูงเหนือหัวพวกเขาเพื่อจะให้กษัตริย์นั้นมีอำนาจเป็นอิสระจนสามารถจะทำตัวเป็นทรราชอยู่ท่ามกลางพวกเขาได้ แต่การมีกษัตริย์นั้นก็เพื่อปกป้องเขาจากการปกครองแบบทรราช ดังนั้นในทันทีที่กษัตริย์ประพฤติดัวเป็นทรราช มันไม่ใช่เรื่องธรรมดาหรือ? ที่ทรราชจะร่วงหล่นลงจากเกียรตินยศที่เขาได้รับ ในทันทีที่เขาไม่ได้ละเมิดสัญญาจากการขาดคุณธรรมตามที่ตกลงกันได้เมื่อตอนที่แต่งตั้งเขา ถ้าคนๆหนึ่งได้ถูกว่าจ้างให้ทำหน้าที่เป็นคนเลี้ยงหมู ซึ่งมีหน้าที่หลักคือดูแลหมู โดยเขาจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินค่าจ้างในราคาที่เหมาะสม แต่แทนที่เขาจะดูแลหมูให้เป็นอย่างดี เขากลับลักขโมยหมู หรือ ข่าหมู หรือ ทำหมูพลัดหายไป เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ว่าจ้างก็มีสิทธิไม่เพียงแต่ที่จะไม่จ่ายค่าจ้างตามข้อตกลง แต่ผู้ว่าจ้างสามารถที่จะไล่เขาออกจากตำแหน่งได้ด้วยไม่ใช่หรือ?.....ด้วยเหตุที่ไม่มีมนุษย์คนใดจะสามารถตั้งตนเองเป็นกษัตริย์หรือจักรพรรดิได้ เว้นเสียแต่ประชาชนจะเป็นผู้ยกคนๆนั้นขึ้นเหนือพวกเขา นั่นก็เพื่อจะให้คนๆนั้นปกครองคนทั้งหมดให้เป็นไปตามเหตุผลที่ถูกต้อง กล่าวคือ จัดสรรสิ่งต่างๆแก่ผู้ที่สมควรเป็นเจ้าของ ปกป้องความดี ทำลายล้างความชั่วร้าย ให้ความยุติธรรมแก่คนทุกคนโดยเท่าเทียมกัน แต่ถ้าเมื่อใดผู้ปกครองละเมิดสัญญาอันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เขาได้ขึ้นมาเป็นผู้ปกครอง ด้วยการรบกวนหรือความยุ่งเหยิงแทนที่จะเป็นผู้สร้างระเบียบให้เกิดขึ้น เมื่อนั้นมันก็ยุติธรรมและสมเหตุสมผลที่ประชาชนจะสามารถปลดตัวเองออกจากพันธะที่จำเป็นต้องเชื่อฟังเขา นั่นก็เพราะว่าผู้ปกครองได้ทำการละเมิดก่อนการละเมิดที่ว่าก็คือละเมิดความไว้วางใจอันเป็นสิ่งผูกพันทุกคนเข้าไว้ด้วยกัน” (Lessnoff, 1986: 12 – 13; Ritchie, 1991: 660)¹²

ภายหลังการปรากฏตัวของคำอธิบายที่ใช้รูปแบบของสัญญามาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนของมาเนอโกลด์ ฟอน เลาเทินบาคได้ถูกเผยแพร่ออกไปตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 11 คำอธิบายลักษณะดังกล่าวก็เริ่มปรากฏให้เห็นเพิ่มมากขึ้น (Lessnoff, 1986: 17) ดังจะเห็นได้จากในศตวรรษที่ 12-13 มีอาจารย์สอนกฎหมายชาวอิตาลีแห่งมหาวิทยาลัยโบโลญญาที่ชื่อว่า “ลูฟินุส” (Rufinus da Bologna) ผู้มีชีวิตอยู่ช่วง ค.ศ. 1178 -1222 เขาเคยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นถึงสังฆราชแห่งอัสซี (Bishop of Assisi) (Pennington & Müller, 2008: 135 - 136) ลูฟินุสได้นำรูปแบบคำอธิบายด้วยสัญญามาใช้ในการสร้างความชอบธรรมให้กับสันตะปาปาในเรื่องที่สันตะปาปานั้นมีอำนาจเหนืออำนาจของฝ่ายอาณาจักร โดยเขาอ้างว่าสันตะปาปาเป็นตำแหน่งที่พระเจ้าทรงตั้งไว้โดยตรง แต่กษัตริย์นั้นเป็นเพียงตำแหน่งที่ประชาชนตั้งขึ้น

เพื่อให้ดูแลประชาชนเท่านั้น และถ้ากษัตริย์ไม่ได้ทำตามข้อตกลงสัญญา ประชาชนก็มีสิทธิที่จะปลดกษัตริย์ได้¹³ ดังที่เขากล่าวว่า “เมื่อกษัตริย์ได้ถูกสถาปนาขึ้นมา คนที่เป็นกษัตริย์นั้นก็เข้าสู่สัญญากับประชาชนไปโดยปริยาย (*Tacit consent / Pactio Quaedam tacita*) ในเรื่องที่ว่าเขานั้นจะต้องปกครองประชาชนด้วยพฤติกรรมที่มีเมตตา”(Lessnoff, 1986: 17)

มากไปกว่านั้น ลักษณะของคำอธิบายในข้างต้นนั้นก็ได้ไปปรากฏในความคิดของโทมัส อควินัส หรือ นักบุญอควินัส (Thomas Aquinas หรือ Thomas of Aquino ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 1225-1274) โดยในงานเรื่อง “De Regimine Principum” (On the Rule of Princes) เขาได้อธิบายว่า ประชาชนมีสิทธิที่จะกบฏต่อผู้ปกครองได้ เพราะการมีผู้ปกครองเป็นเรื่องของการตกลงสัญญากับประชาชน ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้ ในเวลาใดก็ตามที่ผู้ปกครองผิดสัญญาต่อประชาชน ประชาชนก็มีสิทธิปลดหรือเปลี่ยนผู้ปกครองได้ ดังที่อควินัสกล่าวว่า “เมื่อชุมชนมีสิทธิที่จะแต่งตั้งผู้ปกครอง ชุมชนก็สามารถถอดถอนหรือยับยั้งกษัตริย์ที่พวกเขาตั้งขึ้นมาได้โดยปราศจากความอยุติธรรมใดๆ ถ้าผู้ปกครองได้ใช้อำนาจที่ได้รับมาในทางที่ผิดอย่างเป็นทางการ และมันก็ไม่ใช้สิ่งที่ยุติธรรมแต่อย่างใดเช่นกันที่ชุมชนจะไม่จงรักภักดีต่อเขาผู้นั้นอีกต่อไป แม้ว่าในตอนแรกชุมชนจะแต่งตั้งเขาให้ดำรงอยู่ในตำแหน่งไปตลอดชีพ เหตุที่มันไม่เป็นความอยุติธรรมนั้นก็เพราะว่า ทหารราชได้ล้มเหลวในการปกครองชุมชนอย่างสัตย์ซื่ออย่างที่ผู้ดำรงตำแหน่งของกษัตริย์ควรจะกระทำ เมื่อเป็นเช่นนั้นเขาก็ควรที่จะได้รับการปฏิบัติในลักษณะเช่นนั้นก็ถูกต้องแล้ว”(Dyson, 2002: 20)

ในขณะเดียวกัน ยังมีอีกร่องรอยหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมก็คือ อควินัสได้อธิบายเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของรัฐว่า มาจากบาปกำเนิด (Original Sin) ของมนุษย์ที่สืบทอดมาตั้งแต่อดัม (Adam) กับ เอวา (Eve) ที่ไม่เชื่อฟังพระเจ้าจนทำให้พระเจ้าขับไล่ออกจากสวนสวรรค์ และสาปให้มนุษย์นั้นจะต้องลำบากและต้องตายภายในวันใดวันหนึ่ง และเมื่ออดัมกับเอวาได้ออกมาจากสวนสวรรค์แล้วก็มีบุตรชายสองคน โดยหนึ่งในสองคนนั้นได้ฆ่ากันเองเนื่องจากความอิจฉาซึ่งเป็นผลพวงมาจากบาปหรือความชั่วที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด ด้วยเหตุนี้เอง มนุษย์จึงก่อตั้งรัฐขึ้นเพื่อป้องกันความชั่วที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ มากไปกว่านั้นประชาชนก็มีสิทธิที่จะโค่นล้มผู้ปกครองที่เป็นทรราชลงได้ด้วยเนื่องจากประชาชนเป็นคนตกลงสัญญากับผู้ปกครอง อย่างไรก็ตาม อควินัสได้อธิบายว่าการปกครองนั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ เพราะตามที่กล่าวไปแล้วว่าแต่เริ่มเดิมทีมนุษย์นั้นถูกสร้างขึ้นมาแล้วมีชีวิตอยู่กับโดยที่ไม่มีการปกครอง เท่านั้นไม่พอมนุษย์ยังมีอิสระเท่าเทียมกันอีกด้วย เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ามนุษย์ยังไม่มีบาป ดังนั้นเองมนุษย์จึงมีอิสระ เท่าเทียมกัน ไม่มีสังคมและไม่จำเป็นต้องมีการปกครอง ซึ่งอควินัสได้เรียกสถานการณ์เช่นนี้ว่าเป็น “สภาวะแห่งความบริสุทธิ์ไร้เดียงสา” (in the state of innocence there was no sin. Therefore all were equal) แต่มนุษย์ได้ออกจากสภาวะดังกล่าวในทันทีที่มนุษย์ได้ทำบาปจากการไม่เชื่อฟังพระเจ้าด้วยการไปกินผลไม้แห่งความรู้ผิดรู้ชั่ว และเมื่อมนุษย์ออกจากสภาวะดังกล่าวมนุษย์ก็เริ่มทำชั่ว และการปกครองก็เริ่มเกิดขึ้นพร้อมกัน(Dyson, 2002: 1-2) ผู้เขียนมีความเห็นว่าสภาวะแห่งความบริสุทธิ์

ไร้เดียงสา (State of innocence) ที่โศกนาฏกรรมถึงนี้ค่อนข้างที่จะคล้ายกับแนวคิดเรื่องสภาวะธรรมชาติ (State of Nature) ในความคิดของสัญญาประชาคมที่อธิบายว่า มนุษย์เคยดำรงอยู่ในสภาวะหนึ่งที่ไม่รัฐ ไม่มีการปกครอง และในสภาวะดังกล่าวมนุษย์เท่าเทียมกัน แต่ด้วยเหตุผลบางประการทำให้มนุษย์จำต้องมีรัฐเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 14 ได้ปรากฏว่ามีการนำรูปแบบของแนวคิดนำสัญญาประชาคมมาใช้อธิบายแต่กระนั้นจุดมุ่งหมายก็เปลี่ยนไปจากที่แต่เดิมสัญญาประชาคมถูกนำไปใช้สร้างความชอบธรรมให้กับสันตะปาปาลับกลายมาใช้สนับสนุนอำนาจทางโลก ตลอดจนถูกนำไปใช้สร้างความชอบธรรมให้กับจักรพรรดิ จากกรณีที่เกิดขึ้นที่ทอญินพยายามแยกตัวออกจากจักรวรรดิ โดยนักคิดที่ถือว่าเป็นหมุดหมายสำคัญในประเด็นนี้ก็คือ เองเกลแบร์ท ฟอน อัทโมนท์ หรือ เองเกลแบร์ท ฟอน โพล์เคเคอร์เตอร์ฟ (Engelbert of Admont / Englebert of Volkersdorf) เจ้าอธิการอารามแห่งเมืองอัทโมนท์ (Admont Abbey)¹⁴ ซึ่งเองเกลแบร์ท ได้เขียนงานเรื่อง “On the Rise and Conclusion of the Roman Empire” (De ortu, progressu et fine Romani imperii) (Lessnoff, 1986: 18 - 20) โดยจุดมุ่งหมายเพื่อสนับสนุนจักรพรรดิไฮน์ริชที่ 7 แห่งอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Henry VII, Holy Roman Emperor) ให้มีอำนาจในทางโลกเหนือสันตะปาปา ในขณะที่เดียวกันเขาก็ไม่เห็นด้วยกับการที่กษัตริย์ต่างๆจะแยกตัวออกจากจักรวรรดิ (Black, 1992: 93 - 94) ในงานชิ้นดังกล่าว เขาอธิบายว่าแต่เดิมนั้นกษัตริย์หรือผู้ปกครองดินแดนต่างๆได้ตกลงยินยอมอยู่ภายใต้จักรวรรดิแห่งคริสต์ศาสนาที่มีผู้นำคือจักรพรรดิตั้งแต่แรกแล้ว(Black, 1992: 95) และตั้งแต่นั้นเองบรรดากษัตริย์ได้ทำสัญญาดังกล่าวไปแล้วกษัตริย์ก็ไม่สามารถแยกตัวออกไปเป็นอิสระได้อีกต่อไป (Contract of Subjection) วิธีคิดเช่นนี้เป็นแนวคิดสำคัญประการหนึ่งในแนวคิดสัญญาประชาคมที่เรียกว่า“สัญญาดั้งเดิม” (Original Contract) โดยแนวคิดดังกล่าวเป็นการอธิบายว่าในครั้งแรกมนุษย์ที่แต่เดิมยังอยู่ในสภาวะธรรมชาติ ได้มาตกลงกันว่าจะอยู่ร่วมกันไว้อย่างไร ด้วยเงื่อนไขใด และผลจากการตกลงตั้งต้นนั้นก็ยังคงมีอิทธิพลต่อมาถึงภายหลัง (Lessnoff, 1986: 18 - 19)

ที่กล่าวมาจนถึงตอนนี้จะเห็นได้ว่าร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมในยุคกลางเริ่มที่จะเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้นกว่าในยุคกรีกและโรมัน โดยเฉพาะความชัดเจนในเรื่องของการอธิบายว่าสังคมการเมืองและผู้ปกครองมาจากการตกลงกันของประชาชนโดยตรง เพราะเมื่อเทียบกับในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ อย่างยุคกรีกนั้นก็ปรากฏแต่เพียงร่องรอยของคำอธิบายในลักษณะที่ว่าสังคมการเมืองไม่ใช่สิ่งที่เป็นธรรมชาติ หรืออธิบายผ่านการถกเถียงเกี่ยวกับความยุติธรรมหรือกติกาในสังคมการเมืองว่าเป็นการกำหนดของมนุษย์ซึ่งในยุคโรมันแม้ว่าจะมีการอธิบายความชอบธรรมของผู้ปกครองผ่านแนวคิดเรื่องการตกลงยินยอมก็ตามที่ ถึงกระนั้นผู้เขียนมองว่ามันก็ยังไม่ชัดเจนมากนักเมื่อเทียบกับร่องรอยในยุคกลาง และในขณะที่เดียวกันทั้งในยุคโรมันและยุคกลางต่างก็มีลักษณะร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งคือ แม้ว่าจะมีการอธิบายว่า สังคมการเมืองเกิดขึ้นมาจากการตกลงกันของมนุษย์ แต่การตกลงดังกล่าวก็เป็นผลพลายเหตุที่มาจากเจตจำนงใหญ่ของพระเจ้าที่ประสงค์จะให้เป็นอย่างนั้น หรือไม่ก็อธิบายว่าเป็นผลมาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่ส่งผลให้มนุษย์มาทำการตกลงกัน ซึ่งไม่ว่าอย่างไรก็ตามในช่วงเวลาต่อมาคือ ยุคเรเนสซองส์ก็เรียกไปจนถึงศตวรรษที่

16 แนวคิดสัญญาประชาคมก็จะเริ่มคลี่คลายและปรากฏลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ชัดเจนมากขึ้น

แนวคิดสัญญาประชาคมในยุคเรเนสซองส์

สำหรับยุคเรเนสซองส์(Renaissance) ถือได้ว่าเป็นยุคที่มีบริบทพิเศษในลักษณะที่มีนครรัฐเกิดขึ้นมากมายโดยเฉพาะบนคาบสมุทรอิตาลี ตลอดจนในยุคดังกล่าวแม้ว่าสันตะปาปาจะเริ่มหมดอำนาจลงแล้วก็ตามที่ แต่กระนั้นสันตะปาปาก็ยังพยายามที่จะแทรกแซงเหนือนครรัฐต่างๆบนคาบสมุทร ด้วยการแทรกแซงจากศาสนาจักรดังกล่าวพวกนักคิดบางคนก็ต่อต้านอำนาจสันตะปาปาจึงได้พยายามเขียนงานออกมาสนับสนุนความเป็นอิสระของนครรัฐ โดยวิธีการอธิบายแบบหนึ่งที่ใช้ในการสร้างความชอบธรรมก็คือการนำแนวคิดเรื่องสัญญามาใช้อธิบาย โดยนักคิดคนหนึ่งที่จะกล่าวถึงก็คือ “มาริโอ ซาลาโมนิโอ” (Mario Salamonio / Marius Salamonius) นักกฎหมายชาวอิตาเลียนผู้มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 1450- 1532 (Voegelin & Wiser, 1998: 42-46) กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 1511 เกิดการจลาจลต่อต้านอำนาจสันตะปาปาที่จะเข้าไปแทรกแซงอำนาจของนครรัฐต่างๆ ซาลาโมนิโอได้เลือกเข้าข้างฝ่ายของพวกต่อต้านอำนาจสันตะปาปาจูเลียสที่ 2 (Pope Julius II) และสนับสนุนนครรัฐให้เป็นอิสระจากอำนาจของศาสนาจักร งานชิ้นสำคัญของเขาก็คือ “De Principatu Libri Septem”(Skinner, 1978: 148 - 249) ตีพิมพ์เผยแพร่ออกมาที่โรมในช่วงปีค.ศ. 1544 ในงานชิ้นนี้ซาลาโมนิโอได้เสนอรูปแบบในลักษณะของบทสนทนา (Dialogue) ระหว่างนักปรัชญา (Philosophus) กับ นักกฎหมาย (Jurisperitus) โดยทั้งคู่สนทนากันในหัวข้อเรื่องความแตกต่างระหว่างเจ้าผู้ปกครอง (Principatu) กับทรราช (Tyrannus) ซึ่งในตอนหนึ่งของบทสนทนานี้เองได้อธิบายว่า รัฐ (Civitas) และกฎหมายนั้นเกิดขึ้นมาจากการตกลงกันของพลเมือง (Gough, 1963: 47 - 48) มากไปกว่านั้น เขายังอธิบายว่า ผู้ปกครองมีที่มาจากที่พลเมืองตกลงระหว่างกันและมอบอำนาจให้มาปกครอง ซึ่งรูปแบบวิธีการอธิบายว่าทุกอย่างเกิดขึ้นมาจากการตกลงกันของมนุษย์นั้นอาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐ กฎหมาย หรือ ผู้ปกครองเป็นสิ่งสมมุติขึ้นของมนุษย์ด้วยจุดประสงค์บางอย่าง (Artificial) ในด้านหนึ่งการอธิบายในลักษณะนี้เป็นการพยายามตัดวิธีการอธิบายแบบศาสนาคริสต์ออกไป เพราะการอธิบายในลักษณะนี้สันตะปาปาหรือศาสนาจักรจะไม่สามารถมาอ้างความชอบธรรมเหนือสาธารณรัฐต่างๆของอิตาลีได้ เพราะรัฐมีที่มาจากเจตจำนงของคนในท้องถิ่นนั้นๆที่มาตกลงกัน หากใช้การตั้งขึ้นจากพระเจ้าหรือศาสนาจักรแต่อย่างใด ดังที่เขาว่า “ไม่มีเจ้าผู้ปกครองเหนือหัวที่แท้จริง (True Overlord) เพราะเจ้าผู้ปกครองก็คือ ผู้บริหารที่มาจากประชาชน” (Monahan, 1994: 31, 47)

นอกจากมาริโอ ซาลาโมนิโอที่ได้นำแนวคิดสัญญาประชาคมมาใช้ในการอธิบายแล้ว ในงานของนักคิดคนสำคัญคนหนึ่งแห่งยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการอย่างนิโคโล แมคเคียวเวลลี (Niccolò Machiavelli) ก็ปรากฏร่องรอยของแนวคิดสัญญาประชาคมอยู่เช่นเดียวกัน¹⁵ โดยแนวคิดดังกล่าวปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่อง The Discourses on the First Ten Books of Titus Livy ซึ่งแมคเคียวเวลลีได้อธิบายว่าก่อนที่มนุษย์จะมีการ

ปกครองหรือมาอยู่ในรัฐ มนุษย์อยู่กระจัดกระจายกันไปเหมือนสัตว์ป่า แต่เมื่อมนุษย์ได้ตกลงที่จะมาอยู่ร่วมกันเนื่องจากจำนวนคนเพิ่มมากขึ้น มนุษย์จึงเริ่มกลายเป็นมนุษย์ที่สามารถแบ่งแยกดีชั่ว มีการปกครองและลงโทษผู้กระทำผิดกันได้ ดังนั้นเองมนุษย์จึงไม่ใช่สัตว์ป่าอีกต่อไป ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสัญญาประชาคมก็คือ แมคเคียวเวลลีใช้การอธิบายถึงเรื่องกำเนิดสังคมในลักษณะที่คล้ายกับรูปแบบคำอธิบายแนวคิดสัญญาประชาคมของนักคิดคนสำคัญในยุคสมัยใหม่ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539: 82-102) โดยผู้เขียนจะขอคัดคำอธิบายของแมคเคียวเวลลีในงานที่กล่าวถึงมาให้พิจารณา ดังนี้

“ณ จุดเริ่มต้นของโลก เนื่องจากในตอนแรกยังมีคนอาศัยอยู่ไม่มาก และในเวลานั้นพวกเขาได้อยู่กันอย่างกระจัดกระจายดังเช่นสัตว์ป่า ต่อมาเมื่อผู้คนเพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้นจากรุ่นสู่รุ่นพวกเขาก็ได้มาอยู่รวมกัน นั่นก็เพื่อว่าพวกเขาแต่ละคนจะได้ป้องกันตัวเองได้ดีกว่าเดิม เมื่อนั้นพวกเขาก็ได้เริ่มมองหาคนในท่ามกลางพวกเขาที่แข็งแรงที่สุดและมีควมกล้าหาญมากกว่าคนอื่น ๆ เพื่อที่จะยกคนๆ นั้นให้กลายเป็นหัวหน้า (Head) และยอมเชื่อฟังเขา จากสิ่งนี้พวกเขาก็เกิดความเข้าใจว่าสิ่งใดคือความซื่อสัตย์และอะไรคือความดีที่แตกต่างจากสิ่งที่ย้อนทรายและชั่วร้าย เพราะหากผู้ใดทำร้ายผู้มีคุณแก่ตนก็จะยังผลให้เกิดความเกลียดชังในหมู่ชน เนื่องจากพวกเขาจะโทษผู้ก่อเหตุ และให้เกียรติผู้รู้คุณคน ยิ่งไปกว่านั้น เนื่องจากพวกเขาคิดเช่นกันว่า ความเจ็บปวดที่อาจจะเกิดขึ้นกับคนอื่น ๆ ในวันหนึ่งตนเองก็อาจจะได้รับเช่นเดียวกัน ดังนั้นเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงความชั่วร้ายนี้พวกเขาจึงดำเนินการสร้างกฎหมายและบทลงโทษสำหรับผู้สมควรที่จะได้รับโทษ จากสิ่งนี้พวกเขาก็ได้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรม ดังนั้นเองมันก็ทำให้พวกเขาได้เลือกเจ้าผู้ปกครอง (Prince) ขึ้นมาคนหนึ่ง ซึ่งการเลือกครั้งนี้พวกเขาจะไม่เพียงเลือกคนที่แข็งแรงกว่า แต่จะเลือกคนที่มีความรอบคอบและความยุติธรรมมากกว่าพวกเขา” (Machiavelli, 2003: 106-107)

ผู้เขียนมีความเห็นว่าตั้งแต่ยุคกลางเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงยุคเรเนสซองส์ได้มีนักคิดจำนวนมากที่มีคำอธิบายในลักษณะที่สามารถเรียกได้ว่าเข้าข่ายของแนวคิดสัญญาประชาคม แต่ไม่มีใครที่กล่าวถึงสภาวะธรรมชาติ (State of Nature) หรือ สภาวะก่อนที่ จะมีรัฐได้ชัดเจนเท่ากับแมคเคียวเวลลี เนื่องจากแมคเคียวเวลลีใช้คำว่า “ณ จุดเริ่มต้นของโลก” (In the beginning of the world) และการกล่าวเช่นนี้ยังเป็นการไม่ได้หมายถึงในช่วงเวลาหลังอาณาจักรโรมันล่มสลาย หรือ ช่วงเวลาใดในประวัติศาสตร์ แต่เขาหมายถึงช่วงเวลาแรกแห่งการมีโลก นั่นหมายถึงหลักสากลทั่วไปที่มนุษย์มารวมตัวกัน ยิ่งไปกว่านั้น การอธิบายเช่นนี้ของแมคเคียวเวลลีจะเห็นว่า แมคเคียวเวลลีแตกหักกับการอธิบายแบบคริสต์ศาสนาอย่างสิ้นเชิงเพราะเขาไม่ได้อ้างพระเจ้าว่าเป็นผู้สร้าง หรือเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า เพราะนักคิดก่อนหน้านั้นในยุคกลางต่างอ้างว่า การเมืองก็คือพระประสงค์ของพระเจ้า ซึ่งเป็นผลมาจากบาปกำเนิดหรือธรรมชาติอันชั่วร้ายของมนุษย์ที่สืบต่อกันมา ตั้งแต่มนุษย์แรกคือ อัดัมและเอวา ในทางตรงกันข้าม แมคเคียวเวลลีได้อธิบายว่า สังคมหรือ ผู้ปกครอง ตลอดจนกฎหมาย รวมถึงความยุติธรรมก็มีที่มาจาก การตกลงกันของมนุษย์ด้วยเหตุผลเรื่องความปลอดภัยและความไม่แน่นอนจากการอยู่โดยลำพัง

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าในช่วงของยุคเรเนสซองส์ แนวคิดสัญญาประชาคมได้ปรากฏร่องรอยชัดเจนขึ้นมาเรื่อยๆ ในลักษณะที่เริ่มแยกตัวออกมาจากศาสนาคริสต์มากขึ้น

ในแง่ของการใช้รูปแบบคำอธิบาย ดังจะเห็นได้ว่าตั้งแต่ช่วงปลายยุคโรมันจนถึงยุคกลางนั้น การอธิบายมักจะโยงอยู่กับแผนการของพระเจ้า หรือมีการนำเจตนารมณ์ของพระเจ้ามาใช้เป็นฐานในการอธิบาย เช่น อธิบายว่าด้วยบาปของมนุษย์คู่แรกจึงทำให้มนุษย์จะต้องมีรัฐหรือไม่ก็อธิบายว่ารัฐนั้นแม้ว่าจะเกิดจากการตกลงกันของมนุษย์แต่กระนั้นก็อยู่ภายใต้พระประสงค์ของพระเจ้า แต่ในยุคยุคเรเนสซองค์ วิธีการอธิบายเริ่มมีลักษณะเป็นทางโลกมากขึ้น (Secular) เริ่มมีการอธิบายว่าสังคมนั้นเกิดขึ้นจากเจตจำนงของมนุษย์ที่จะยินยอมมอบอำนาจให้รัฐบาลหรือก่อตั้งรัฐขึ้นมาด้วยเหตุผลต่างๆไม่ว่าจะเป็นเรื่องความปลอดภัยหรือด้วยเหตุผลใดๆก็ตาม แต่ไม่ใช่เหตุผลในทางศาสนา และคำอธิบายดังกล่าวนี้ก็ยังปรากฏชัดเจนมากขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 16 ซึ่งในยุคดังกล่าวไม่เพียงแต่มีการอธิบายว่าสังคมการเมืองเกิดขึ้นมาจากการตกลงกันของมนุษย์ แต่ยังได้ปรากฏว่ามีการดัดแปลงรูปแบบของคำอธิบายในลักษณะอื่นๆเพิ่มเติมขึ้นมาด้วย เช่นมีการขยายความถึงผลของสัญญาที่ก่อตั้งสังคมหรือผู้ปกครองว่าถ้าผู้ปกครองละเมิดกติกาหรือสัญญาที่ประชาชนมอบให้ ประชาชนก็สามารถที่จะถอดถอนตลอดจนสังหารผู้ปกครองได้ โดยเราจะไปพิจารณาในหัวข้อถัดไปคือ เป็นส่วนที่ว่าด้วยช่วงเวลาในศตวรรษที่ 16 ซึ่งเรื่องดังกล่าวจะเป็นหัวข้อย่อยสุดท้ายของบทความชิ้นนี้

ร่องรอยแนวคิดสัญญาประชาคมในศตวรรษที่ 16

สำหรับในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นยุคที่สำคัญอีกยุคหนึ่งของประวัติศาสตร์ความคิดตะวันตกที่รู้จักกันดีว่าเป็นยุคแห่งการปฏิรูปศาสนา (Age of Reformation) หรือ ยุคแห่งการกำเนิดนิกายโปรเตสแตนต์ (Protestant) ในยุคดังกล่าวก็ปรากฏว่านักคิดในยุคนี้ได้นำแนวคิดแบบสัญญาประชาคมมาใช้ในทางการเมืองด้วย (Machiavelli, 2003: 768) กล่าวคือ ในปีค.ศ. 1572 ได้ปรากฏผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมากจากเหตุการณ์ปราบปรามคนที่นับถือนิกายโปรเตสแตนต์ โดยผู้ปกครองของฝรั่งเศสที่นับถือนิกายคาทอลิก เหตุการณ์ดังกล่าวเรียกว่า การสังหารหมู่การฉลองวันนักบุญบาธโธโลมิว (St. Bartholomew's Day Massacre) (Hillerbrand, 2005: 148) จากเหตุการณ์นี้มีพวกฮิวโกโนต์ (Huguenot)¹⁶ และผู้เห็นใจฮิวเกอโนต์ได้เขียนหนังสือออกมาจำนวนหนึ่งเพื่อโจมตีผู้ปกครองของฝรั่งเศส ตลอดจนผู้ปกครองคนอื่นๆที่เข้มแข็งแกพวกโปรเตสแตนต์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศว่าเป็น “ทรราช” (Tyrant) ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นประชาชนเองก็มีสิทธิที่จะโค่นล้มและสังหารทรราชนั้นได้ (Tyrannicide) เนื่องจากประชาชนเป็นคนที่มอบอำนาจให้ผู้ปกครองแต่ผู้ปกครองกลับใช้อำนาจมาประหัตประหารประชาชน หนังสือเล่มหนึ่งที่รู้จักกันดีก็คืองานที่มีชื่อว่า “การปกป้อง(เสรีภาพ)เพื่อต่อต้านเหล่าทรราช” (Defenses [of Liberty] Against Tyrants / Vindiciae Contra Tyrannos) ตีพิมพ์ครั้งแรกในปีค.ศ. 1579 โดยผู้เขียนนั้นใช้นามปากกาว่า “Junius Brutus”¹⁷

ในงานชิ้นนี้เขาได้อธิบายเกี่ยวกับที่มาของผู้ปกครองว่ามาจากการตกลงทำสัญญาระหว่างประชาชนกับผู้ปกครอง ซึ่งการตกลงนั้นจะมีเงื่อนไขคือ ผู้ปกครองจะสามารถปกครองหรือมีคำสั่งต่อประชาชนในแง่ของกายภาพอันได้แก่ ชีวิต ทรัพย์สินเท่านั้น และการปกครองนั้นผู้ปกครองจะต้องปกครองประชาชนให้สอดคล้องกับพระประสงค์ของพระ

เจ้า แต่ในส่วนด้านจิตวิญญาณผู้ปกครองไม่มีสิทธิที่จะบังคับให้ประชาชนเชื่อในศาสนาหรือหลักการปฏิบัติทางศาสนาตามผู้ปกครอง เพราะเรื่องนี้ประชาชนไม่ได้มีพันธะกับผู้ปกครอง แต่ประชาชนมีพันธะกับพระเจ้าโดยตรง ดังที่เขากล่าวไว้ว่า “ถ้าพวกเราพิจารณาเกี่ยวกับประเด็นที่ว่า ข้า (Vassals) นั้นมีหน้าที่อะไรบ้าง เราก็คงพบว่า... บรรดาข้าทั้งหลายนั้นจะได้รับที่ดินจากเจ้านาย (Lord) อย่างถูกต้องตามหลักการความยุติธรรม และพันธะที่ข้าจะมีต่อเจ้านายก็คือรับใช้นายเมื่อเกิดสงครามขึ้น..... เหล่าข้าทั้งหลายได้ยินยอมตกลงตามพันธะด้วยคำสัตย์ต่อเจ้านายของพวกเขา และสาบานว่าพวกเขาจะจงรักภักดีและเชื่อฟังต่อเจ้านาย ในขณะที่เดียวกัน กษัตริย์ในฐานะเจ้านายก็สัญญาอย่างจริงจังว่าจะทรงออกคำสั่งปกครองให้เป็นไปตามกฎอันชัดเจนของพระเจ้า ก้าวอย่างสั้นๆก็คือ ถ้าเมื่อใดที่บรรดาข้าได้ก่อกบฏเมื่อนั้นเขาก็ต้องสูญเสียสมบัติของเขาไป กฎหมายที่เคยอำนวยสิทธิประโยชน์ใดๆก็จะเป็นโมฆะ เช่นเดียวกันกษัตริย์ก็จะมีสิทธิอย่างที่เคยมีอีกต่อไป และอย่างที่ปรากฏในหลายๆครั้งกษัตริย์ก็สูญเสียอาณาจักรของเขาไปด้วยถ้าเมื่อใดที่กษัตริย์ทรงเหยียดหยามพระเจ้า หรือถ้าเมื่อใดเขาไปมีสัมพันธ์ไมตรีกับกษัตริย์อื่นที่ต่อต้านพระเจ้า หรือ เป็นกบฏต่อพระเจ้าผู้เป็นนายเหนือหัวของเขา เช่นนี้เองจึงเป็นที่ชัดเจนว่ามันเป็นข้อตกลงระหว่างพระเจ้ากับกษัตริย์.....ตอนนี้เราจะเห็นว่า มันมีข้อตกลงอยู่สองประการในการสถาปนาตำแหน่งกษัตริย์ ประการแรกก็คือระหว่างพระเจ้ากับกษัตริย์ และระหว่างกษัตริย์กับประชาชน เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนก็ถือว่าเป็นประชาชนแห่งพระเจ้าไปด้วย ประการที่สองก็คือ ข้อตกลงระหว่างกษัตริย์กับประชาชน ที่ประชาชนจะต้องเชื่อฟังกษัตริย์อย่างสัตย์ซื่อ และกษัตริย์ก็ต้องปกครองอย่างยุติธรรม.... กล่าวอย่างรวบรัด ไม่มีมนุษย์คนใดจะสามารถปฏิเสธได้ว่า ระหว่างกษัตริย์กับผู้ปกครองนั้นมันเป็นพันธะระหว่างกันที่อยู่บนเงื่อนไขของสัญญา ซึ่งสัญญานี้เรียกร้องให้ประชาชนต้องเชื่อฟังกษัตริย์อย่างสัตย์ซื่อ และกษัตริย์จะต้องปกครองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งกษัตริย์นั้นจะต้องเป็นคนสาบานก่อนและประชาชนจึงจะสาบานต่อมา...” (Barker, 1930: 74)

จากคำอธิบายข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้เขียน *Vindiciae Contra Tyrannos* ไม่ได้อธิบายว่าเรื่องของจิตวิญญาณเป็นอำนาจของสันตะปาปาที่จะปกครอง และในคำอธิบายดังกล่าวก็ไม่มีกรณีสันตะปาปามาเป็นจุดเชื่อมของคำอธิบายอย่างเช่นในยุคกลางแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามงานชิ้นนี้อธิบายว่ามันเป็นเรื่องของมนุษย์แต่ละคนกับพระเจ้าที่จะติดต่อกันเอง ส่วนกษัตริย์ก็ได้รับอำนาจมาจากพระเจ้าโดยตรงแม้ว่าอำนาจของกษัตริย์จะไม่สมบูรณ์เด็ดขาดก็ตามที มากไปกว่านั้นกษัตริย์ยังต้องรับผิดชอบต่อประชาชนและพระเจ้าด้วย เพราะเมื่อใดที่กษัตริย์ละเมิดสัญญาหรือกฎแห่งพระเจ้า เมื่อนั้นประชาชนก็มีสิทธิที่จะขัดขืนได้ ผู้เขียนคิดเห็นว่าแม้คำอธิบายจะมีลักษณะคล้ายกับวิธีการอธิบายของมาเนอโกลด์ ฟอน เลาเทินบาค (Manegold von Lautenbach) ในศตวรรษที่ 11 และมีการนำวิธีคิดแบบ “ข้า” กับ “นาย” อย่างในช่วงยุคกลางมาใช้ในคำอธิบาย แต่กระนั้นผู้เขียนคิดว่าวิธีการอธิบายใน *Vindiciae Contra Tyrannos* นั้นมีการดัดแปลงให้เข้ากับวิธีคิดสำคัญของพวกโปรเตสแตนต์โดยเฉพาะเรื่องหลักเชื่อ “The Priesthood of All Believers”¹⁸ ซึ่งวิธีคิดดังกล่าวถือว่ามีลักษณะโดดเด่นและแตกต่างกับวิธีการนำแนวคิดเรื่องสัญญามาใช้ในการอธิบายเรื่อง “สัญญาดั้งเดิม” (Original Contract) และ “สัญญาในการตั้ง

ผู้ปกครอง” (Contract of Government) ที่พัฒนาต่อมาจากยุคกลาง ซึ่งประเด็นนี้ถือว่าเป็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งของแนวคิดสัญญาประชาคม

นอกจากหนังสือเล่มนี้แล้ว ยังมีงานชิ้นอื่นๆที่มีคำอธิบายในลักษณะดังกล่าวอีก เช่น งานเรื่อง “Francogallia”¹⁹ หรือ “An Account of the Ancient Free State of France” พิมพ์ครั้งแรกในปีค.ศ. 1573 ผู้เขียนคือนักกฎหมายชาวฝรั่งเศสที่ชื่อว่า “ฟรองซัว ฮอตมัน” (François Hotman) มีชีวิตอยู่ในช่วงค.ศ. 1524-1590 (Curtis edited, 1981: 263) ในงานชิ้นดังกล่าว เขาได้พยายามสร้างความชอบธรรมให้กับพวกโปรเตสแตนต์ในฝรั่งเศส หรือ ฮิวโกโนต์ที่ถูกข่มเหงและพยายามทำการลุกขึ้นสู้ต่อรัฐบาลฝรั่งเศสที่นับถือคาทอลิก ซึ่งวิธีการของฮอตมันได้ใช้การสืบค้นทางประวัติศาสตร์ว่า ตั้งแต่โบราณนั้นกษัตริย์ของฝรั่งเศสจะสามารถเป็นผู้ปกครองได้ก็โดยการตกลงยินยอมของประชาชน เนื่องจากอำนาจในการปกครองแท้จริงแล้วเป็นของประชาชน และการตกลงยินยอมดังกล่าวก็คือสัญญา (Compact) ระหว่างประชาชนกับกษัตริย์ ด้วยเหตุนี้กษัตริย์จึงไม่ได้มีอำนาจไม่จำกัด ในขณะที่เดียวกันการกระทำของกษัตริย์ฝรั่งเศสในเรื่องต่างๆต้องถูกควบคุมโดยสภาสาธารณะที่เป็นตัวแทนของประชาชน (Public Council) อันประกอบไปด้วยสามฐานันดร (The Three Estate) อันได้แก่ ชุนนาง(Nobility), คนที่มีฐานะดี (The People who are said to be well-off) และคนที่มีฐานะต่ำที่สุดที่ไม่มียศศักดิ์อะไร (The Lowest Common people) (Curtis, 1981: 272-273) และตั้งนั้นเองการที่กษัตริย์ใช้อำนาจตามอำเภอใจตลอดจนทำการข่มเหงประชาชนที่นับถือความเชื่ออื่นที่แตกต่างกับตนนั้น กษัตริย์จึงกลายเป็นทรราชและประชาชนสามารถที่จะโค่นล้มและปลดออกได้นั้นเอง ผู้เขียนขอคัดเนื้อหาบางส่วนในงานของฮอตมันมาให้พิจารณาดังนี้ “...มันดูเหมือนว่าจำเป็นที่จะต้องอธิบายเกี่ยวกับรูปแบบของการสถาปนาความเป็นกษัตริย์แห่งฝรั่งเศส อย่างที่พวกเราได้รับการแสดงให้เห็นตั้งแต่ต้นแล้วว่า เมื่อประชาชนมารวมตัวกันนั้นอำนาจทั้งหมดได้ถูกสงวนไว้ที่พวกเขาในการก่อตั้งและในการปลดกษัตริย์...อำนาจในการเลือกและการปลดกษัตริย์ดำรงอยู่ที่ประชาชน บรรพบุรุษกอล (Gaul)ของพวกเราได้ใช้รูปแบบการปกครองแบบเดียวกันนี้ก่อนที่พวกเขาจะตกไปอยู่ภายใต้อำนาจของโรมัน...พวกโรมันโบราณเองก็ได้กำหนดให้กษัตริย์ดำรงอยู่ควบคู่ไปกับวุฒิสภาในรูปแบบธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติมา ดังนั้นเองความเป็นอยู่สุขของประชาชนก็คือกฎสูงสุด พวกโรมันจึงสงวนอำนาจสูงสุดไว้ ไม่ใช่เพื่อให้อยู่กับกษัตริย์หรือวุฒิสภา แต่เพื่อให้อยู่กับประชาชนทั้งหลายและตัวแทนของพวกเขา ... ทรราชคือ...กษัตริย์ที่ปกครองเหนือผู้ใต้ปกครองในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อพวกผู้ใต้ปกครอง...ดังนั้นพวกเราจึงเชื่อมั่นเป็นการเพียงพอแล้วที่จะแสดงให้เห็นว่ากษัตริย์แห่งดินแดนฝรั่งเศสนั้นไม่ได้รับอนุญาตให้มีอำนาจที่ไม่ต้องมีพันธะผูกพันหรือมีได้ไม่จำกัดตลอดจนเป็นอิสระจากกฎหมายทั้งปวง ในทางตรงกันข้ามนั้น กษัตริย์ฝรั่งเศสได้ถูกยับยั้งจากกฎหมายและสัญญาทั้งหลาย...” (Hotman, 1981: 272, 275, 279)

ผู้เขียนมีความเห็นอีกว่า วิธีคิดและชุดคำอธิบายในลักษณะข้างต้นนั้นดูเหมือนจะแพร่หลายไปทั่วเพราะในขณะเดียวกันที่พวกโปรเตสแตนต์ในฝรั่งเศสมีวิธีคิดดังกล่าว พวกโปรเตสแตนต์ที่สก็อตแลนด์อย่าง “จอห์น น็อกซ์” (John Knox) ผู้นำทางศาสนาของโปรเตสแตนต์คนสำคัญคนหนึ่งที่มีชีวิตอยู่ในช่วงค.ศ. 1513-1572 และ “จอร์จ บูชา

แนน” (George Buchanan) นักประวัติศาสตร์และนักคิดคนสำคัญชาวสก็อตผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงค.ศ. 1506-1582 งานของทั้งสองนั้นก็ได้อธิบายในลักษณะเดียวกันว่า ผู้ปกครองนั้นมาจากการตกลงยินยอมของประชาชน และอำนาจของผู้ปกครองนั้นก็ควรจะต้องถูกจำกัดโดยผู้แทนด้วย และเมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองใช้อำนาจเกินเลยไปจากสัญญาประชาชนก็มีสิทธิที่จะไม่ต้องเชื่อฟัง ตลอดจนประชาชนมีสิทธิที่จะสังหารผู้ปกครองคนดังกล่าวได้ด้วยถ้าผู้ปกครองประพฤติตัวเป็นทรราช (Curtis, 1981: 264)

การเกิดคำอธิบายในลักษณะนี้ก็เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวผู้คนในสก็อตแลนด์ส่วนใหญ่และรวมถึงผู้ปกครองต่างก็นับถือโรมันคาทอลิกเป็นความเชื่อหลัก พวกโปรเตสแตนต์ที่จึงเป็นชนกลุ่มน้อยในดินแดนดังกล่าวและถูกข่มเหง (โปรเตสแตนต์ในสก็อตแลนด์มักถูกเรียกว่า “Presbyterian”) (McLaughlin, 2005: 1872) ดังนั้นเองนักคิดหรือผู้นำในทางศาสนาจึงมองว่าผู้ปกครองที่นำเรื่องศาสนาเข้ามาข่มเหงก็คือทรราช เพราะอำนาจของผู้ปกครองนั้นมาจากประชาชนผ่านผู้แทนซึ่งกษัตริย์จะใช้อำนาจโดยพลการไม่ได้ และเมื่อใดก็ตามที่กษัตริย์ละเมิดสัญญาหรือพันธะที่มีต่อประชาชนหรือผู้แทนของประชาชนประชาชนก็มีสิทธิในการโค่นล้มผู้ปกครองได้ เกี่ยวกับเรื่องนี้ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่าในงานของจอห์น น็อกซ์นั้นมีลักษณะที่รุนแรงเป็นอย่างมาก เนื่องจากเขาอธิบายอย่างชัดเจนเกี่ยวกับที่มาของอำนาจของผู้ปกครองว่าไม่ใช่มาจากการแต่งตั้งของสันตะปาปา ตลอดจนกล่าวว่าสันตะปาปาไม่มีอำนาจในการตั้งผู้ปกครอง และผู้ปกครองที่ทำตามคำสั่งของสันตะปาปาก็คือทรราช เพราะผู้ปกครองจะสามารถเป็นผู้ปกครองได้ก็ด้วยการตกลงยินยอมจากผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง (Knox, Mason edited, 2004, 207) และถ้าผู้ปกครองเป็นทรราชเมื่อใดก็ตามที่ประชาชนไม่เพียงมีสิทธิในการถอดถอนแต่ประชาชนมีสิทธิที่จะสังหารทรราชนั้นได้เช่นเดียวกับการสังหารพวกนอกรีตที่นับถือรูปเคารพ (Knox, 2004: 104)

เช่นเดียวกับวิธีคิดของจอร์จ บูชานแนในบทสนทนาเรื่อง “De Jure Regni apud Scotos” (The Rights of The Crown in Scotland) ตีพิมพ์ ค.ศ. 1579 เขาได้กล่าวว่า “กษัตริย์ได้รับอำนาจมาจากการตกลงยินยอมของผู้ถูกปกครอง..ประชาชนนั้นได้ยกอำนาจทางการปกครองให้กับคนที่เขาปรารถนา...ข้าพเจ้าสงสัยว่าพวกเราไม่สามารถจะมีผู้ปกครองที่ชอบธรรมได้เลยเว้นแต่ว่าพวกเราจะมีผู้ปกครองที่เขานั้นได้รับเลือกขึ้นมาด้วยการตกลงยินยอมอย่างเต็มที่จากประชาชน” (Buchanan, 2016) และในขณะเดียวกันเขาก็อธิบายว่า อำนาจของกษัตริย์ก็ไม่ได้มีล้นพ้นไม่จำกัด เพราะกษัตริย์จะต้องถูกควบคุมจากสภาพที่เป็นตัวแทนของประชาชน และเมื่อใดที่กษัตริย์กลายเป็นทรราชปกครองตามอำเภอใจละเมิดเสรีภาพหรือความปลอดภัยของประชาชน ประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนก็มีสิทธิที่จะสังหารได้ในทันที อย่างที่โรมันเคยทำในอดีตที่สังหารจักรพรรดิทรราชบางคน บูชานแนมองว่าการสังหารทรราชด้วยเหตุผลดังกล่าวถือว่าเป็นเรื่องความยุติธรรม เพราะการฆ่าดังกล่าวก็เป็นฆ่าเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ไม่ต่างกับการที่นายพรานฆ่าหมาป่า หรือสัตว์ร้ายที่เข้ามาทำร้ายชาวบ้าน ในทางตรงกันข้าม ถ้าเรายอมอยู่ภายใต้การปกครองของทรราช มันก็เหมือนกับการที่เรากำลังอุ้มภรรยาบอบดังกล่าวให้ก่อความเดือดร้อนแก่ส่วนรวมอยู่ เช่นเดียวกับการที่เราพบเห็นสัตว์ประหลาด (Monster) กำลังจะทำร้ายคนใดคนหนึ่ง แล้วเราไม่ช่วยก็เท่ากับเรากำลังฆ่าคนๆนั้นอยู่

(Buchanan, 2016)

เท่านั้นไม่พอคำอธิบายในลักษณะเดียวกันนี้ก็ได้ไปปรากฏอยู่ในความคิดของนักคิดฝั่งคาทอลิกอีกด้วย เนื่องจากการที่กษัตริย์ในดินแดนต่างๆ โดยเฉพาะในเยอรมัน ฮอลแลนด์ อังกฤษ ต่างก็พากันไปนับถือนิกายโปรเตสแตนต์ และดินแดนเหล่านั้นพวกที่นับถือคาทอลิกเป็นคนส่วนน้อยและถูกข่มเหงแบบเดียวกับที่พวกโปรเตสแตนต์ในฝรั่งเศส หรือ สเปน ที่ถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยก็ถูกพวกคาทอลิกข่มเหง (Curtis, 1981: 264-265) เมื่อเป็นเช่นนี้เองพวกนักคิดคาทอลิกจึงได้เริ่มปรับเปลี่ยนคำอธิบายเกี่ยวกับการเชื่อฟังกฎหมายแต่เดิมให้เข้ากับบริบทด้วยวิธีการเดียวกับโปรเตสแตนต์นั่นก็คือ ถ้าผู้ปกครองเป็นทรราชด้วยการมาบังคับให้เปลี่ยนความเชื่อจากคาทอลิกเป็นโปรเตสแตนต์ ประชาชนก็ไม่จำเป็นต้องเชื่อฟังและมีสิทธิที่จะขัดขืนได้อีกด้วย เนื่องจากอำนาจในการปกครองนั้นเป็นของพระเจ้า และพระเจ้าได้มอบอำนาจให้ประชาชนทั้งหมด ไม่ใช่มอบให้คนใดคนหนึ่ง และประชาชนทั้งหมดก็ได้สถาปนาผู้ปกครองขึ้นมา ดังนั้นเองผู้ปกครองจึงมีที่มาจาก การตกลงยินยอมของประชาชน และเมื่อผู้ปกครองกลายเป็นทรราช ประชาชนจึงมีสิทธิในการโค่นล้มตลอดจนสังหารได้ วิธีการคิดดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นมาเพื่อต่อสู้กับวิธีคิดแบบเทวสิทธิ์ (Divine Right) ที่บรรดากษัตริย์ในช่วงยุคกลางมักจะกล่าวอ้างว่าตนเองได้รับการแต่งตั้งโดยตรงมาจากพระเจ้า และในขณะเดียวกัน ด้านหนึ่งวิธีคิดของศาสนาคริสต์ในยุคกลางนั้นก็สนับสนุนการตีความในลักษณะดังกล่าว แต่เมื่อบริบทเปลี่ยน บรรดานักคิดนิกายโรมันคาทอลิกก็ได้เริ่มปรับเปลี่ยนวิธีคิดและคำอธิบาย ซึ่ง นักคิดคนสำคัญที่มีวิธีคิดในลักษณะนี้เช่น “ฮวน เดอ มาริอานา” (Juan de Mariana) นักบวชคณะเยซูอิตชาวสเปน (Jesuit) ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงค.ศ. 1536-1624 งานชิ้นสำคัญที่อธิบายในข้างต้นก็คือ “De rege et regis institutione” (On the King and the Royal Institution) ตีพิมพ์ ค.ศ. 1598 (Curtis, 1981: 264 - 266)

ในงานชิ้นดังกล่าว มาริอานา ได้ถกเถียงเกี่ยวกับปัญหาว่าการที่ประชาชนก่อ กบฏต่อกษัตริย์หรือผู้ปกครองนั้นเป็นสิ่งที่สมควรหรือไม่ เพราะแต่เดิมนั้นมีผู้ให้ความคิดเห็นในอดีตมากมายว่าต่อให้ผู้ปกครองประพฤติตนเป็นทรราช หรือก่อความอยุติธรรมต่อชุมชนทางการเมืองอย่างใหญ่หลวงนั้นประชาชนก็ไม่สมควรจะโค่นล้มผู้ปกครองคนดังกล่าวได้ หรือต่อให้โค่นล้มก็ไม่สามารถกระทำได้อย่างชอบธรรม เหตุผลแรกก็คือการโค่นล้มผู้ปกครองนั้นจะก่อให้เกิดความปัญหาความวุ่นวายอย่างใหญ่หลวงที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้เลย นอกจากนั้น ผู้ปกครองก็เป็นตำแหน่งที่พระเจ้าทรงตั้งขึ้น มนุษย์จึงไม่สามารถที่จะโค่นล้มหรือตั้งผู้ปกครองขึ้นมาใหม่ด้วยตนเองได้ (Curtis, 1981: 280) ซึ่งวิธีคิดเช่นนี้เป็นวิธีคิดในทางคริสต์ศาสนาที่สืบทอดมาตั้งแต่ในยุคกลาง แต่เมื่อบริบทเปลี่ยน มาริอานาก็ได้พยายามปรับเปลี่ยนคำอธิบายดังกล่าวเสียใหม่ เพราะถ้าเชื่อแบบ ความความคิดดังกล่าวนั้นกษัตริย์ก็จะใช้อำนาจทำอะไรก็ได้โดยอ้างว่าตัวเองได้รับอำนาจมาจากพระเจ้า โดยมาริอานาโต้แย้งเกี่ยวกับวิธีคิดดังกล่าวว่า เมื่อได้พิจารณาความคิดในข้างต้นนี้แล้ว มันดูเป็นเรื่องที่ไม่สมเหตุผล เนื่องจากพระเจ้าได้ทรงตั้งผู้ปกครองขึ้นก็เพื่อดูแลผลประโยชน์โดยรวมของชุมชนทางการเมือง (Commonwealth) และถ้าเกิดผู้ปกครองมีพฤติกรรมทำลายรัฐ หรือเช่นฆ่าประชาชน หรือกระทำความชั่ว

อย่างใหญ่หลวง ผู้ปกครองดังกล่าวก็ถือว่ากำลังทำตัวเป็นศัตรูต่อพระประสงค์ของพระเจ้า เมื่อนั้นเองประชาชนไม่จำเป็นจะต้องยอมทน แต่กระนั้นเขาก็มีความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงตัวผู้ปกครองนั้นไม่ควรจะเป็นไปด้วยเหตุผลเรื่องเล็กๆ แต่มันจะต้องเป็นเรื่องใหญ่ที่กระทบต่อคนทุกคน ในขณะเดียวกัน มาริอาน่ายังชี้ให้เห็นว่า พระเจ้าทรงมีพระประสงค์ให้ผู้ปกครองมีพันธะที่จะต้องรับผิดชอบต่อประชาชน เนื่องจากประชาชนจำเป็นต้องเสียภาษีให้กับผู้ปกครอง ดังนั้นเองผู้ปกครองก็จำเป็นที่จะต้องคุ้มครองดูแลทุกข์สุขให้แก่ประชาชน เมื่อเป็นเช่นนี้การอ้างว่าต่อให้ผู้ปกครองเป็นทรราชก็จำเป็นต้องยอมทนจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ (Curtis, 1981: 282-281)

อย่างไรก็ดี ในงานชิ้นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าในแง่ของพัฒนาการของแนวคิดสัญญาประชาคม มาริอาน่าได้นำเสนอโมทัศน์หนึ่งที่สำคัญในทางสัญญาประชาคมก็คือ มโนทัศน์เรื่องสภาวะธรรมชาติ (State of Nature) ซึ่งตั้งแต่ยุคกรีกนั้นผู้เขียนได้พยายามชี้ให้เห็นว่ามันมีร่องรอยของแนวคิดเรื่องสภาวะธรรมชาติอยู่บ้างและก็เช่นเดียวกับในยุคกลางที่ร่องรอยดังกล่าวก็เริ่มชัดเจนขึ้น หรือแม้แต่ในตอนต้นงานของแมคเคียวเวลลีเขาก็เริ่มอธิบายสังคมการเมืองจากสภาวะที่มนุษย์ไม่มีสังคมและไม่มีรัฐ แต่สำหรับในงานของ ฮวน มาริอาน่าชิ้นนี้ เขาได้อธิบายเรื่องสภาวะธรรมชาติอย่างชัดเจนและมีลักษณะของโครงสร้างการอธิบายที่แทบไม่ต่างกับนักคิดในศตวรรษที่ 17-18 กล่าวคือ มาริอาน่าได้อธิบายถึงที่มาของอำนาจกษัตริย์หรือ Royal Power จากจุดเริ่มต้นที่มนุษย์ไม่มีสังคมไม่มีรัฐไม่มีผู้ปกครอง มนุษย์อยู่กระจัดกระจายกันไป แต่คำว่ากระจัดกระจายในความหมายของมาริอาน่านั้นหมายถึง มนุษย์อยู่กันเป็นครอบครัว (Familia / Family) คือมีบิดา ภรรยา และลูกๆ บางครอบครัวจะมีปู่ ย่า ตา ยายอยู่ในครอบครัวด้วย แต่หนึ่งครอบครัวนั้นจะอยู่กันอย่างเป็นอิสระจากครอบครัวอื่นๆ และเมื่อหัวหน้าครอบครัวเสียชีวิตลงครอบครัวดังกล่าวก็จะกระจายตัวกันออกไปตั้งครอบครัวของตนเอง ซึ่งครอบครัวใหม่ที่ตั้งขึ้นนี้ก็ยังคงมีความสัมพันธ์กับครอบครัวเก่า หรือครอบครัวใหม่อื่นๆ ที่ตั้งขึ้น เมื่อมีจำนวนมากขึ้นก็รวมตัวกันเป็นเผ่า (Pagi /Tribe) ในขั้นตอนนี้มนุษย์ไม่ได้มีความต้องการมากมาย มนุษย์ต้องการแค่อาหาร หรือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตสำหรับตนเองและครอบครัวของตนเท่านั้น ดังที่มาริอาน่ากล่าวว่า “ความต้องการของพวกเขานั้นมีเพียงเล็กน้อยและเรียบง่าย พวกเขาเลี้ยงดูตนเองด้วยผลไม้ที่เก็บได้มาจากท้องทุ่ง และตีนมจากสัตว์ในท้องถิ่น พวกเขาดับกระหายจากแม่น้ำลำธาร พวกเขาเอาหนังสัตว์มาปกป้องพวกเขาให้พ้นจากความหนาวเย็นและเวลาที่พวกเขาหลับนอน พวกเขาจะนอนภายใต้ร่มเงาของต้นไม้...พวกเขาไร้เล่ห์เหลี่ยมและซื่อสัตย์ การหลอกลวงและการโกหกเป็นสิ่งที่ไม่มีใครรู้จัก พวกเขาไม่มีพันธะทางสังคมระหว่างกันเนื่องจากระหว่างพวกเขาไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ความร่ำรวย พวกเขาไม่รู้จักรูปวิธีการประจบสอพลอเข้าหากัน ความทะเยอทะยานและสงครามไม่เป็นที่รู้จัก พวกเขาใช้ชีวิตอยู่อย่างสันติและเท่าเทียมกัน ไม่มีใครไปทำชั่วในการกล่าวอ้างสิ่งต่างๆบนแผ่นดินโลกซึ่งเป็นของส่วนรวมให้กลายเป็นสมบัติส่วนตัว” (Mariana, 1928: 27)

สมการดังกล่าวนี้ มาริอาน่าเรียกว่า “Solivagi initio homines” หรือ “สมการของมนุษย์แรกเริ่ม” (Mariana, 1928: 27) ประเด็นที่น่าสังเกตก็คือผู้เขียนได้สืบค้นและพบว่า แม้ว่าแนวคิดของ ฮวน มาริอาน่า จะมีลักษณะเป็นการอธิบายด้วยมโนทัศน์สภาวะธรรมชาติอย่าง

ชัดเจน แต่กระนั้นเขาเองยังไม่ได้มีการบัญญัติศัพท์คำว่า “สภาวะธรรมชาติ” (State of Nature) ขึ้นมาแต่อย่างใด และรวมถึงคนก่อนหน้าด้วยก็ไม่ได้มีการสร้างคำดังกล่าวขึ้นมาเช่นกัน อย่างไรก็ตามริอานาอธิบายต่อไปว่า สภาวะดังกล่าวนี้ไม่ได้ดำรงอยู่ไปตลอด เพราะในช่วงเวลาหนึ่งความต้องการของมนุษย์เริ่มมากขึ้นเรื่อยๆจนถึงจุดที่เขาและครอบครัวนั้นไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการได้ มากไปกว่านั้น มนุษย์เริ่มรู้สึกไม่ปลอดภัยจากศัตรูที่เป็นสัตว์ป่าและที่สำคัญก็คือมนุษย์ด้วยกันเอง เพราะตอนนั้นมีมนุษย์เริ่มที่จะขโมย ปล้นฆ่า แย่งชิงระหว่างกัน คนที่แข็งแรงกว่าก็แย่งชิงเอาจากคนที่อ่อนแอกว่า และด้วยเหตุที่พระเจ้าได้ทรงสร้างภาษาให้มนุษย์ใช้ บรรดาคนอ่อนแอจึงมาปรึกษาหารือระหว่างกันว่าจะทำอย่างไรเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยพวกเขาได้สังเกตสิ่งรอบตัวเขานั้นก็คือ สัตว์ต่างๆได้รวมฝูงกันเพื่อป้องกันตัวเองจากศัตรูและสิ่งอันตรายอื่นๆ ด้วยเหตุนี้เองมนุษย์จึงตกลงใจมาอยู่ร่วมกันและเลือกเอาคนหนึ่งท่ามกลางพวกเขาให้เป็นผู้นำ โดยเลือกคนที่แข็งแรงที่สุด มีคุณธรรมที่สุด ให้มีหน้าที่เป็นผู้นำในการปกป้องอันตรายหรือเป็นผู้นำในการต่อสู้กับศัตรู และอีกหน้าที่หนึ่งก็คือเป็นผู้ตัดสินความผิดอันเกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ (Mariana, 1928: 28-30) ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็คือต้นกำเนิดของสังคมและกำเนิดของผู้ปกครองตามคำอธิบายของมาริอานา ในความคิดเห็นของผู้เขียนมองว่า คำอธิบายเกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติและคำอธิบายเกี่ยวกับการก่อตั้งสังคมและผู้ปกครองตามแนวคิดสัญญาประชาคมของเขานั้นค่อนข้างที่จะสมบูรณ์และชัดเจนมากที่สุดถ้านับตั้งแต่ยุคกรีกเป็นต้นมา มากไปกว่านั้นผู้เขียนมีความเห็นว่า แนวคิดสัญญาประชาคมของเขาน่าจะส่งอิทธิพลในทางใดทางหนึ่งต่อวิธีการอธิบายของนักคิดในยุคต่อไปด้วย²⁰

จากที่ได้เสนอไปแล้วจะเห็นได้ว่าบรรดานักคิดเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นฝั่งโปรเตสแตนต์หรือฝั่งคาทอลิกต่างก็มีรูปแบบคำอธิบายในลักษณะที่คล้ายๆกันแต่การใช้นั้นถูกดัดแปลงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ทางการเมืองของฝั่งตน ผู้เขียนมีความเห็นว่าบรรดาความคิดของนักคิดที่กล่าวถึงนี้เป็นความคิด หรือคำอธิบายของแนวคิดสัญญาประชาคมอย่างเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากมีการอธิบายว่าสังคมการเมืองเกิดขึ้นมาจากการตกลงยินยอมของประชาชนให้ผู้ปกครอง (Consent) เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ปกครองจึงต้องมีพันธะผูกพันต่อประชาชนซึ่งเป็นผู้ที่ยินยอมยกอำนาจให้โดยแลกกับการดูแลทุกข์สุขของประชาชน มากไปกว่านั้น ถ้าผู้ปกครองกดขี่ข่มเหงประชาชน ประชาชนก็มีสิทธิในการโค่นล้มหรือสังหารผู้ปกครองดังกล่าวได้ แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตามผู้อ่านได้พิจารณามาตั้งแต่ต้นก็จะเห็นได้ว่าแนวคิดสัญญาประชาคมเริ่มที่จะคลี่คลายจนมีลักษณะเฉพาะตัวมากขึ้น เพราะจะเห็นได้ว่าแนวคิดสัญญาประชาคมที่มีลักษณะเฉพาะตัวนั้นได้เริ่มต้นมาจากยุคกลางโดยถูกนำไปใช้สนับสนุนอำนาจของสันตะปาปา แต่ในยุคปฏิรูปศาสนานี้ได้ถูกนำมาใช้โดยพวกนักคิดนิกายโปรเตสแตนต์ที่แยกตัวออกมาจากนิกายโรมันคาทอลิก โดยลักษณะการใช้นี้เป็นไปเพื่ออ้างสิทธิในการโค่นล้มผู้ปกครองด้วยการอ้างว่าประชาชนนั้นได้ตกลงยินยอมให้กษัตริย์ปกครองเพื่อจุดมุ่งหมายบางอย่าง และเมื่อผู้ปกครองละเมิดหลักการดังกล่าว ประชาชนก็มีสิทธิถอดถอน วิธีคิดเช่นนี้จะปรากฏอยู่บ่อยครั้งในช่วงศตวรรษที่ 17-18 ถึงกระนั้นก็ตามยังถือว่าในศตวรรษที่ 16 เป็นเพียงช่วงหนึ่งในการโหมโรงก่อนที่แนวคิดดังกล่าวจะถึงจุดสูงสุดในด้านความนิยมตลอดจนมีลักษณะเฉพาะตัวเป็นอย่างมากในช่วงสองศตวรรษ

ต่อไปจากนี้ เหตุที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะว่า การนำมาใช้นั้นเป็นเพียงการอ้างว่ามนุษย์ได้ตั้งผู้ปกครองด้วยการตกลงยินยอม และแม้ว่านักคิดบางคนอย่าง ฮวน มาร์ติอาน่าจะเริ่มบรรยายเกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติที่เป็นเงื่อนไขในการที่มนุษย์มาตกลงกันก็ตามที แต่กระนั้นแนวคิดในยุคดังกล่าวนี้ยังไม่สมบูรณ์หรือมีพัฒนาการไปสู่แนวคิดสัญญาประชาคมในแบบที่รับรู้กันอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากแนวคิดสัญญาประชาคมในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่ได้มีการผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิตามธรรมชาติ หรือสิทธิติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดเข้ามาใช้ในการอธิบาย ตลอดจนคำศัพท์เกี่ยวกับแนวคิดสัญญาประชาคมก็ยังไม่ปรากฏว่ามี การสร้างแนวคิดให้กลายเป็นมโนทัศน์ เช่นคำว่า สัญญาประชาคม (Social Contract) หรือ คำว่าสภาวะธรรมชาติ (State of Nature) แต่ผู้เขียนพบว่าในศตวรรษต่อไปที่เป็นยุคทองของสัญญาประชาคมจะมีการสร้างคำศัพท์เหล่านี้ขึ้นมาและใช้กันอย่างแพร่หลายอย่างไรก็ดี แม้ว่าสัญญาประชาคมในยุคสมัยใหม่จะเป็นสัญญาประชาคมที่สมบูรณ์มากกว่าเมื่อเทียบกับในยุคก่อนหน้า แต่กระนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า ถ้าไม่มีศตวรรษที่ 15-16 ก็ไม่อาจจะมีแนวคิดสัญญาประชาคมในศตวรรษที่ 17-18 แต่ถ้ากล่าวให้ถึงที่สุดแล้ว แนวคิดสัญญาประชาคมในศตวรรษที่ 17 เป็นต้นไปก็คือการคลี่คลายตัวของแนวคิดมาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณไล่เรียงเปลี่ยนแปลงตามบริบทในแต่ละยุคที่แตกต่างกัน²¹

Notes

¹ หมายเหตุ “ร่องรอย (Trace)” ในบทความชิ้นนี้ หมายถึง แนวคิดทางการเมืองในยุคหนึ่งที่มีลักษณะบางอย่างคล้ายคลึงกับลักษณะทั่วไปบางประการของแนวคิดสัญญาประชาคมในช่วงศตวรรษที่ 17-18 แต่กระนั้นไม่ได้หมายความว่า แนวคิดสัญญาประชาคมมีมาก่อนหน้า มากไปกว่านั้น ร่องรอยในยุคดีงกล่าวอาจจะส่งผลต่อยุคหลังหรือยุคต่อมาในลักษณะที่อาจจะนำไปพัฒนาต่อหรือไม่มีลักษณะสืบเนื่องกันมาก็ได้

² โซฟิสต์ (Sophist) มาจากคำว่า “Sophia” ที่แปลว่า ความรู้ (Wisdom) ซึ่งคำดังกล่าวใช้เรียก บุคคลที่สอนพลเมืองเพื่อให้มีความรู้ในทางการเมือง หรือ สิ่งอื่นๆที่พวกเขาเห็นว่ามประโยชน์ โดยแลกกับค่าจ้าง เราอาจจะแปลคำว่า โซฟิสต์เป็นภาษาไทยว่า นักปราชญ์ นักปรัชญา หรือ ผู้รู้ได้ ส่วนพวกพิโลซอเฟอร์ (Philosopher) หมายถึงพวกโสเครติส และลูกศิษย์ หรือคนที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดต่อๆมาเช่นเพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) สำหรับผู้ที่สนใจสามารถพิจารณาได้จาก (ไซยันต์ ไชยพร, 2543, หน้า 3.)

³ การเน้นตัวหนาเป็นการเน้นของผู้เขียนเอง

⁴ การขีดเส้นใต้เป็นของผู้เขียนเอง

⁵ การขีดเส้นใต้เป็นการเน้นของผู้เขียนเอง

⁶ การขีดเส้นใต้เป็นการเน้นของผู้เขียนเอง

⁷ โปรทาโกรัส (Protagoras) มีชีวิตอยู่ในช่วงปี 490 - 420 ก่อนคริสตกาล โปรดดู Sprague (Editor), 1972: 3.

⁸ ศ.ดร.ไซยันต์ ไชยพร ให้ความคิดเห็นว่า “มนุษย์ช่วงก่อนหน้า” หรือมนุษย์ที่ยังไม่ได้รับส่วนแบ่งศิลปะทางการเมืองมาจากชูสตามปกรณัมกรีกมีความคล้ายคลึงกับ “มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ” (natural condition) ของโทมัส ฮอบส์ มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติของฮอบส์หมายถึง มนุษย์ที่โดดเดี่ยว ยากแค้นลำเค็ญ นำรังเกียจ ป่าเถื่อนโหดร้าย และชีวิตสั้น โปรดดู (ไซยันต์ ไชยพร, 2560, หน้า 95.)

⁹ เนื่องจากบริบทของการเมืองและสังคมของเฮนส์เป็นที่ปรากฏแน่ชัดอยู่แล้วว่า ผู้ปกครองก็คือพลเมืองทุกคนในนครรัฐ ที่พวกเขานั้นจะต้องออกกฎหมายเอง ตัดสินคดีความเอง ตลอดจนการเข้าสู่ตำแหน่งต่างๆโดยทั่วไปก็เป็นไปด้วยวิธีการจับฉลากที่ทุกคนจะสามารถเข้าสู่ตำแหน่งได้ ดังนั้นเองผู้วิจัยจึงคิดว่านักคิดในสมัยนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอธิบายว่าผู้ปกครองมาจากการตกลงกันของพลเมืองและขอให้อธิบายเพิ่มเติม (Guthrie, 1971: 146)

¹⁰ ปัจจุบันอยู่ในประเทศฝรั่งเศสบริเวณพรมแดนติดกับประเทศเยอรมัน (Alsace, ออโนไลน์. 14 ธันวาคม 2559.)

¹¹ Ad Gebhardum Liber แปลเป็นภาษาไทยได้ว่า “หนังสือที่มอบแก่เกบฮาร์ด” ซึ่งเกบฮาร์ด หรือ เกบฮาร์ด แห่งเมืองซาลส์บวร์ก (Gebhard of Salzburg) เป็นอัครสังฆราชแห่งเมืองซาลส์บวร์ก ในเยอรมัน (Archbishop of Salzburg) ซึ่ง มาเนอโกลด์ ฟอน เลาเทินบาค ได้เขียนหนังสือเล่มดังกล่าวอุทิศให้เนื่องจาก เกบฮาร์ดเป็นตัวตั้งตัวตีที่ปฏิเสการอำนาจอำนาจของจักรพรรดิไฮน์ริชที่ 4 แห่งอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Henry IV / Heinrich IV , Holy Roman Emperor) The Institution of the Holy Eucharist โปรดดู Manegold of Lautenbach. ออโนไลน์. 15 มกราคม 2560.

¹² การเกิดขึ้นของการอธิบายในลักษณะดังกล่าวของมาเนอโกลด์ก็ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงบริบททางการเมืองที่สำคัญในยุคกลางที่เป็นการต่อสู้กันระหว่างอาณาจักรและศาสนจักร กล่าวคือ ในงานชิ้นดังกล่าว มาเนอโกลด์ต้องการสนับสนุนให้อำนาจของสันตะปาปามีเหนือกว่าอำนาจของกษัตริย์ จากเหตุการณ์ความขัดแย้ง ในปี ค.ศ. 1076 ที่จักรพรรดิไฮน์ริชที่ 4 แห่งอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Henry IV / Heinrich IV , Holy Roman Emperor) ซึ่งพระองค์ถือตนเองว่ามีอำนาจและมีอิทธิพลเกรียงไกร ดังนั้นจักรพรรดิไฮน์ริชที่ 4 จึงได้มีความพยายามที่จะตั้งสังฆราช (Bishop) และเจ้าอธิการอาราม (Abbot) ในอาณาจักรของพระองค์เอง การกระทำเช่นนี้ขัดกับคำสั่งของสันตะปาปาเกรกอรีที่ 7 (Gregory VII) ที่ทรงยกเลิกธรรมเนียมของกษัตริย์ที่จะเข้ามาแทรกแซงการแต่งตั้งสังฆราช ดังนั้นเอง

มานีโอโกลด์ได้แสดงตัวอย่างชัดเจนว่าเป็นผู้สนับสนุนฝั่งสันตะปาปาต่อต้านจักรพรรดิ ไฮน์ริชที่ 4 ผ่านงานเรื่อง “Ad Gebehardum Liber” โดยเขาอธิบายว่าประชาชนสามารถโค่นล้มกษัตริย์ลงได้ถ้ากษัตริย์ปกครองแบบทรราช ซึ่งคำว่าทรราชของมานีโอโกลด์นี้หมายถึงการที่กษัตริย์กำลังทำให้ประชาชนตกนรกจากการที่ตนเองใช้อำนาจเกินเลยละเมิดกฎเกณฑ์ของพระเจ้า โปรดดูเพิ่ม (Robinson, 1978: 124-131.)

¹³ มีผู้วิเคราะห์ว่าแนวทางการอธิบายของลูฟีนุสนั้นได้รับอิทธิพลอีกทางหนึ่งมาจากหลักการของกฎหมายโรมันโดยเฉพาะกฎหมาย “Lex Regia” ซึ่งในหนังสือเรื่อง “Summa Decretorum” ที่เขาเขียนขึ้นในช่วงค.ศ. 1164 นั้นถือได้ว่าเป็นตำราที่อธิบายกฎหมายศาสนาจักรด้วยหลักการโรมันเป็นคนแรกๆ โปรดดู (Legendre, 1978: 13)

¹⁴ ปัจจุบันอยู่ในประเทศออสเตรีย (Austria) โดยเองเกลแบร์ท ฟอน อัทโมนท์มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 1250-1331 อ้างอิง (Admont Abbey, ออนไลน์. 12 ธันวาคม 2559.)

¹⁵ แมคเคียวเวลลีนั้น มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 1469 -1527 โปรดดู (Niccolò Machiavelli, ออนไลน์. 24 มกราคม 2559.)

¹⁶ เป็นคำเรียกพวกโปรเตสแตนต์ในฝรั่งเศส

¹⁷ มีการสันนิษฐานกันว่า ผู้เขียนตัวจริงน่าจะเป็น “ฟิลิป เดอ มอร์เน” (Philippe de Mor-nay) ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงค.ศ. 1549 -1623 โดยเขานั้นเป็นที่ปรึกษาคนสำคัญขององรีแห่งนาวาร์ (Henry of Navarre) ในช่วงก่อนที่ได้จะขึ้นเป็นกษัตริย์ฝรั่งเศสโปรดดูข้อสันนิษฐานนี้จาก (Barker, 1930: 164-181.)

¹⁸ หลักการเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างพระและผู้เชื่อ โดยหลักนี้ ลูเธอร์ได้ถือว่า ไม่ว่าจะ เป็นพระ สันตะปาปา หรือ ผู้ที่เชื่อพระเจ้าคนใดต่างก็เท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะได้รับความเมตตาจากพระเจ้าเท่ากัน ผู้ที่เชื่อทุกคนสามารถอธิษฐานโดยตรงถึงพระเจ้าได้ผ่านพระนามของพระเยซูโดยไม่จำเป็นต้องผ่านพระ หรือศาสนาจักรแต่อย่างใด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้ที่เชื่อทุกคนก็คือนักบวช (The Priesthood of All Believers) โปรดดู (Tannenbaum and Schultz, 2004: 137, 139-143.; Lund “Lutheranism, Germany”; Hillerbrand; Carrigan, Hillerbrand, Edited, 2005: 61, 364-371, 1194-1196.)

¹⁹ “Francogallia” เป็นภาษาละติน หมายถึงดินแดนฝรั่งเศส (France) โปรดดู Francogal-lia. ออนไลน์. 18 สิงหาคม 2559.

²⁰ วิธีการดังกล่าวคล้ายกับวิธีการอธิบายเรื่องสภาวะธรรมชาติของฌอง ฌาคส์ รูสโซ นักคิด สกอลส์ัญญาประชาคมในศตวรรษที่ 18 โปรดดู Rousseau, Cole Trans., 1993. ในฉบับแปลเป็นภาษาไทย โปรดดู ศุภชัย ศุภผล, 2555.

²¹ หมายเหตุ บทความนี้อาจจะไม่ได้มีการลงลึกถึงรายละเอียดในบางเรื่องเช่น แนวคิดเรื่อง สิทธิตามธรรมชาติ ซึ่งเรื่องดังกล่าว ศ.ดร.ไชยันต์ ไชยพรได้แนะนำว่า แนวคิดเรื่อง สิทธิตามธรรมชาติ ก็ เป็นองค์ประกอบสำคัญของแนวคิดเรื่องสัญญาประชาคมด้วย นอกเหนือไปจากข้อตกลงในสภาวะธรรมชาติ เพราะที่มาของแนวคิดเรื่อง สิทธิตามธรรมชาติ ปรากฏมาตั้งแต่ยุคกลาง เช่นในความคิดของWilliam of Ocham, Marsilius of Padua, Jean Chartier de Gerson เป็นต้น ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้สามารถพิจารณาเพิ่มเติมได้จาก (Tierney, 1997.)

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาต่างประเทศ

- Barker, Ernest. (1930). The Authorship of the *Vindiciae Contra Tyrannos*. *The Cambridge Historical Journal* 2 (3): 164-181.
- Bertrand, Russell. (1996). *History of Western Philosophy*. London: George Allen Unwin.
- Black, Antony. (1992). *Political Thought in Europe 1250-1450*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buchanan, George. (2016). *De Jure Regni apud Scotos*. Retrieved February 14, 2018 from http://www.constituti on.org/cmt/buchanan/ powers_crown.htm.
- Coleman, Janet. (2000). *A History of Political Thought: From the Middle Ages to the Renaissance*. Oxford: Blackwell.
- Cooper, John M. (1997). *Plato Complete Works*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Curtis, Michael. (Ed). (1981). *The Great Political Theories Volume 1*. New York: Avon Books.
- Dillon, John. and Gergel, Tania. (2003). *The Greek Sophists*. London: Penguin.
- Dunn, John. (Ed.). (1992). *Democracy The Unfinished Journey 508 BC to AD 1993*. Oxford: Oxford University Press.
- Dyson, R. W. (Ed.). (2002). *Aquinas Political Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Encyclopedia Britannica. (2016). *Alsace*. Retrieved December 14, 2017. from <https://global.britannica.com /place/Al sace>.
- Encyclopedia Britannica. (2016). *Lucius Annaeus Seneca*. Retrieved August 14, 2017. from https://glo bal_ britan nica.com/ biography/Lucius-Annaeus-Seneca-Roman-philosopher-and-statesman.
- Encyclopedia Britannica. (2016). *Lucius Caecilius Firmianus Lactantius*. Retrieved January 14, 2018 from <https://glo bal.britannica.com/ biography/Lactantius>.
- Encyclopedia Britannica. (2017). *Niccolò Machiavelli*. Retrieved January 24, 2018 from http://glo bal_ britan nica.com/biography/NiccoloMachiavelli.
- Epicurus (2017). *Principal Doctrines*, Translated by Robert Drew Hicks. Retrieved February 7, 2018 from <http://cla ssics.mit.edu/Epicurus/p rincdoc.html>.

- George Buchanan (2016). *De Jure Regni apud Scotos*. Retrieved February 14, 2018 from http://www.constituti on.org/cmt/buchanan/powers_crown.htm.
- Gierke, O. (1913). *Political Theories of Middle Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gough, J. W. (1963). *The Social Contract: A Critical Study of its Development*. Oxford: Oxford University Press.
- Gough, J. W. (1978). *The Social Contract: A Critical Study of its Development*. Oxford: Oxford University Press.
- Grayling, A. (2008). *The Britannica to The Ideas that made the Modern world: The People, Philosophy and History of the Enlightenment*. Philadelphia: Running Press.
- Hartmann, Wilfried. and Pennington, Kenneth. (Ed.). (2008). *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140-1234*. Washington, DC: Catholic University of America Press.
- Hillerbrand, Hans J. (Ed.), (2005). *The Encyclopedia of Protestantism*. London: Routledge.
- Historical archives archdiocese of Bangkok. (2015). *St. Gregory VII. 1073-1085*. Retrieved December 14, 2017. from http://haab.catholic .or.th/Pope/pope3/St_Gregory_VII/ st_gregory_vii.html.
- Hobbes, Thomas. (1985). *Leviathan*. London: Penguin.
- Hotman, François. (1981). Francogallia. In Curtis, Michael. (Ed.). *The Great Political Theories Volume 1*. New York: Avon Books.
- Hullung, M. (2007). *The Social Contract in America From the Revolution to the Present Age*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Internet Digest Archive (2016). *Full text of "The Digest of Justinian*. Retrieved January 1, 2018 from http://archi ve.org/stream/digestofjustinia01monruoft/digestofjustinia01monruoft_djvu.txt.
- Knox, John. (2004). The Debate in General Assembly, June 1564. In Roger A. Mason (Ed.). *Knox: On Rebellion*. Cambridge: Cambridge University.
- Laslett, Peter. (2003). *Two Treatises on Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Laures, John. (1928). *The Political Economy of Juan Mariana*. New york: Fordham University book.
- Legendre Pierre. (1978). *The Jewish Law Annual Volume I*. Leiden: E.J. Brill.
- Lessnoff, M. (1986). *Social Contract*. London: Macmillan.
- Machiavelli, Niccolo. (2003). *The Discourse* (Bernard Crick, Ed.) London: Penguin.

- Mariana, Juan de. (1928). *De rege et regis institutione* (On the King and the Royal Institution), Book I, Chapter I. In John Laures. *The Political Economy of Juan Mariana*. New York: Fordham University book.
- Marias, Julian. (1967). *History of Philosophy*. New York: Dover Publication.
- Mason, Roger A. (Ed.). (2004). *John Knox: On Rebellion*. Cambridge: Cambridge University.
- McKeon, R. (Ed.) (2001). *The Basic works of Aristotle*. New York: The Modern Library.
- Mclaughlin, R. Emmet. (2005). *Presbyterianism*. In Hillerbrand, Hans J.(Ed.). *The Encyclopedia of Protestantism*. London: Routledge.
- Monahan, Arthur P. (1994). *Late Medieval and Early Modern Political Thought 1300-1600*. Quebec: McGill-Queen's University.
- O' Grady, Patricia. (2008). *The Sophists: Introduction*. London: Bloomsbury.
- Pennington, Kenneth and Müller, Wolfgang P. (2008). *The Decretists: The Italian School*. In Hartmann, Wilfried. and Pennington, Kenneth (Ed.). *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period* (pp.1140-1234). Washington, DC: Catholic University of America Press.
- Powell, Anton. (Ed.). (1995). *The Greek World*. London: Routledge.
- Riley, Patrick. (2008) *Social contract theory and its critics*. In Mark Goldie and Robert Wokler (Eds.). *The Cambridge History of Eighteenth-Century Political Thought* (pp.347-376). Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Ritchie, D. (1991). *Contributions to the History of the Social Contract Theory*. *Political Science Quarterly*. 6 (4): 656-676.
- Robinson, I. S. (1978). *Authority and Resistance in the Investiture Contest: The Polemical Literature of the Late Eleventh Century*. New York: Manchester University Press.
- Rousseau, J. J. (1993). *The Social Contract and Discourses* (G.D.H Cole., Trans.) London: Everyman.
- Silvermintz, Daniel. (2008) *Thrasymachus*. In Patricia O' Grady. *The Sophists: Introduction* (pp. 93-99). London: Bloomsbury.
- Skinner, Quentin. (1978). *The Foundations of Modern Political Thought V I: The Renaissance* Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin. (2002). *Visions of Politics*. Cambridge: Cambridge: University Press,

- Sommerville, Johann. (2013). *The Social Contract (Contract of Government)*. In George Klosko (Ed.). *The Oxford Handbook of the History of Political Philosophy* (pp.573-585). Oxford: Oxford University Press
- Sprague, Rosamond Kent (Ed.). (1972). *The Older Sophist*. Indianapolis: Hackett Publish Company.
- Tannenbaum, Donald. and Schultz, David. (2004). *Inventors of Ideas*. Belmont: Thomson and Wardsworth.
- The Catholic Encyclopedia (2017). *Admont Abbey*. Retrieved December 12, 2017 from <http://www.newadvent.org/cathen/01145a.htm>.
- The Institution of the Holy Eucharist (2017). *Manegold of Lautenbach*. Retrieved December 29, 2017 from <http://www.augustiniancanons.org/About/Canons.htm#Manegold>.
- Tierney, Brian. (1997). *The Idea of Natural Rights: Studies on Natural Rights, Natural Law, and Church Law 1150-1625*. Cambridge: William B. Eerdmans.
- Voegelin, Eric and Wiser, (1998). *James L. History of Political Ideas: Religion and the Rise of Modernity Volume 5*. Columbia: University of Missouri press.
- Wagner, Heather Lehr. (2006). *Machiavelli Renaissance Political Analyst and Author*. New York: Chelsea House.
- Weber, Eric Thomas (2009). Social Contract Theory, Old and New. *The Review Journal of Political Philosophy*, 7 (2): 1-23.
- Weithman, Paul. (2006). *The Cambridge Companion to Augustine*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wetzel, James. (2012). *Augustine's City of God: A Critical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolff, Jonathan. (2006). *An Introduction to Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- WordSense.eu Online Dictionary (2016). *Francogallia*. Retrieved December 29, 2017 from <http://www.wordsense.eu/Francogallia/>. 2016.

เอกสารภาษาไทย

- กীরติ บุญเจือ. (2551). *ปรัชญาคริสต์กับสังคมการเมืองยุคกลาง*. ปรัชญาการเมือง. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไชยันต์ ไชยพร. (ม.ป.ป.) *เอกสารประกอบการสอนเรื่อง “มนุษย์กับการเมือง”; คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อัดสำเนา)*.
- ไชยันต์ ไชยพร, (2554). “Antiphon: หนึ่งในโซฟิสต์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งเอเธนส์ (1)”: *วิภาษา* 5 (2): 68 - 71.

- ไชยันต์ ไชยพร, (2554). “Antiphon: หนึ่งในโซฟีสต์ ผู้ยิ่งใหญ่แห่งเอเธนส์ (2): ความยุติธรรม: Nomos vs Physis”. *วิภาษา*, 5 (3) : 48-51.
- ไชยันต์ ไชยพร. (2551). “สถานะความเป็นพลเมืองในประชาธิปไตยเอเธนส์ (ตอนที่หนึ่ง): เงื่อนไขความเป็นมา”. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*. 6 (2): 10-31.
- ไชยันต์ ไชยพร. (2552). “สถานะความเป็นพลเมืองในประชาธิปไตยเอเธนส์ (ตอนที่สอง)”. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*. 6 (3):46 -55.
- ไชยันต์ ไชยพร. (2543). *เอกสารงานวิจัยเรื่องจารีตและวิธีคิดโบราณในธรรมเนียมตะวันตก. กรณีของสังคมกรีกโบราณในช่วงศตวรรษที่5-4 ก่อนคริสตกาล : ในฐานะจุดเริ่มต้นสำคัญของกระบวนการความคิดและนักคิดในโลกตะวันตก “ผู้ควบคุมความรู้ความจริง : The Master of Truth : จากมือเทพเจ้าถึงมือมนุษย์ : จากคนทรงเจ้าถึงพ่อค้าความรู้และอภิสิทธิ์ชนทางปัญญา. ทูสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และจากศูนย์มนุษยศาสตร์เพื่อสังคม คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- ชัยวัฒน์ สดาอานันท์. (2539). “ร่องรอยสัญญาประชาคมในปรัชญามาคิอาเวลลี : บททดลองมองมาคิอาเวลลีในแง่ดี”. *วารสารสังคมศาสตร์*. 30 (3): 82-102.
- เปลโต. (2523). *อุดมรัฐ (The Republic)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพลโต. (2549). *บทสนทนาของเพลโต: ยูไฮโฟร อโพลโลจี ไครโต*. แปลโดย สมบัติ จันทรวงศ์. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ศุภชัย ศุภผล. (2552). “อิทธิพลทางทฤษฎีการเมืองของฌอง ฌากส์ รูสโซต่อการปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศส ค.ศ. 1789”, *วารสารสังคมศาสตร์*, 40: 159-188.
- สมาคมพระคริสตธรรมไทย. (2012). *พระคริสตธรรมคัมภีร์*. กรุงเทพฯ: สมาคมพระคริสตธรรมไทย.

Translated Thai References

- Bunjeua, Keerati. (2008). *Christian Philosophy & Politics in The Middle Ages*, Political philosophy, Nonthaburi, Sukhothai Thammathirat Open University.
- Chaiyaporn, Chaiyan. *Teaching Document “Man and Politics”*, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (Copied).
- Chaiyaporn, Chaiyan. (2000). *Research documents: Culture and Thought in Ancient Western Civilization: Ancient in 500 – 400 B.C.: The Master of Truth: From God to Mankind*. Budget support from Office of the Higher Education Commission & Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Chaiyaporn, Chaiyan, (2008). *Citizen Status in Athenian Democracy (First*

- Chaiyaporn, Chaiyan, (2011). *Antiphon: One of the greatest Sophist of Athens, (2), (Justice: Nomos vs Physis). vibhasa. 5 (3): 48 – 51.*
- Plato. (1980). *The Republic*. Bangkok, Chulalongkorn University Press.
- Plato. (2006). *Dialogue of Euthyphro, Apology, Crito*, (Chantornvong Sombat trans). Bangkok: Kobfai.
- Satha-anand, Chaiwat, (1996). *Trace of “Social Contract” in Machiavelli’s Philosophy: The Experimental positive view of Machiavelli. Journal of Social Sciences. 30 (3): 82 – 102.*
- Supaphol, Suphachai. (2009). *Influence of Jean Jacques Rousseau Political Theory in France’s Revolutions 1789 AD. Journal of Social Science, 40: 159 – 188.*
- Thailand Bible Society. (2012). *Holy Bible*. Bangkok, Thailand Bible Society.